

Jarkko Kari

**RAJATIEDON TIEDONTARPEET JA TIEDONHANKINTA -
KIRJALLISUUSKATSAUS**

Tutkimusseminariesitelmä
Tampereen yliopisto
Informaatiotutkimus
Vakkarin ryhmä
30.11. 1994
Opponentti:

SISÄLLYSLUETTELO

1.	JOHDANTO	1
2.	KESKEISET KÄSITTEET	3
2.1.	Rajatieto	3
2.2.	Tieto ja informaatio	8
2.3.	Tiedontarve	10
2.4.	Tiedonhankinta	11
2.5.	Tiedonlähde, tiedonvälittäjä ja tiedonhankintakanava	13
2.6.	Tiedonkäyttö	17
2.7.	Ammatillinen, ei-ammattillinen ja arkielämän tiedonhankinta	17
3.	TIEDONHANKINNAN TEORIOITA JA MALLEJA	19
3.1.	Intressi-huoli-välittäminen -teoria (Patrick Wilson)	19
3.2.	Sense-making -malli (Brenda Dervin)	22
3.3.	Arkielämän tiedonhankinnan malli (Reijo Savolainen)	27
3.4.	Johtopäätöksiä	36
4.	TIEDONHANKINNAN EMPIIRISIÄ TUTKIMUKSIA	36
4.1.	Donald W. King & Vernon Eugene Palmour: <i>How needs are generated; what we have found out about them</i> (1981)	36
4.2.	Ching-chih Chen & Peter Herson: <i>Information seeking: assessing and anticipating user needs</i> (1982)	39
4.3.	Kimmo Tuominen: <i>Arkielämän tiedonhankinta: Nokia Mobile Phones Oy:n työntekijöiden arkielämän tiedontarpeet, -hankinta ja -käyttö</i> (1992)	41
4.4.	Reijo Kumpulainen: <i>Haapaveden kuntalaisten arkipäivän tiedonhankinta: Dervinin sense-making -mallin sovellus ja arviointi</i> (1993)	44
4.5.	Johtopäätöksiä	47
5.	YHTEENVETOA	48
	LÄHTEET	

1. JOHDANTO

Tämän esitelmän tarkoituksena on luoda taustaa tulevalle tutkielmalle, jonka aiheena on rajatiedon tiedontarpeet ja tiedonhankinta. Valitsin juuri tämän aiheen kahdestakin syystä: ensinnäkin olen ollut kiinnostunut rajatiedosta jo pitkän aikaa, ja toiseksi nimenomaan rajatiedon tiedonhankintaa ei ole vielä tutkittu missään päin maailmaa. Rajatieto on muutenkin tutkimuksellisessa pimennossa, sillä vaikka pseudotieteellinen parapsykologia onkin tutkinut rajatiedon alaan kuuluvia ilmiöitä, asiallisia tutkimuksia on ilmestynyt - eritoten Suomessa - verrattain vähän. Tutkielman on siis omalta osaltaan tarkoitus paikata tätä aukkoa tieteellisessä tiedossa ainakin informaatiotutkimuksen kohdalla. Tutkielma tulee tarkastelemaan rajatietoon kohdistuvaa ei-ammattillista tiedonhankintakäyttäytymistä: millaiset ihmiset ovat kiinnostuneita rajatiedosta, minkälaisia rajatietoon liittyviä tiedontarpeita heillä on sekä miten he hankkivat ja käyttävät tietoa rajatiedosta. Tarkastelussa tullaan kiinnittämään huomiota yhtäältä niihin eri tilanteisiin, joissa tietoa rajatiedosta tarvitaan, ja toisaalta niihin sosiaalisiin ja psykologisiin tekijöihin, jotka vaikuttavat tähän tiedonhankintaan. Keskeistä näkökulmassa on sen yksilölähtöisyys.

Tässä esitelmässä määritellään luvussa 2 ensinnäkin käsite *rajatieto* ja sen jälkeen tiedontarve- ja tiedonhankintatutkimuksen keskeisimmät käsitteet, jotka ovat *tieto*, *informaatio*, *tiedontarve*, *tiedonhankinta*, *tiedonlähde*, *tiedonvälittäjä*, *tiedonhankintakanava*, *tiedonkäyttö* sekä *ammattillinen* ja *ei-ammattillinen tieto*. Luvussa 3 esitellään joitakin tiedonhankinnan teorioita ja

malleja jotka ovat relevantteja tulevan tutkimuksen kannalta. Luku 4 käsittelee neljää empiiristä tiedonhankinnan tutkimusta. Niistä kaksi on kyselytutkimuksia ja toiset kaksi haastattelututkimuksia, joten näiden kahden aineistonkeruumenetelmän välillä on mahdollista suorittaa vertailua. Kaikki neljä tutkimusta tarkastelevat tiedonhankintaa koko inhimillisen toiminnan kirjolla, eli ne eivät ole keskittyneet mihinkään tiettyyn väestöryhmään tai aihealueeseen. Valitsin nämä tutkimukset esimerkeiksi, koska ne nähdäkseni edustavat tiedonhankinnan tutkimuksen eri puolia varsin hyvin. Varsinkin Tuomisen ja Kumpulaisen tutkimukset ovat relevantteja, sillä ne ovat Suomessa tehtyjä ja kuvastanevat näin suomalaista tiedonhankintaa paremmin kuin ulkomaiset. Tässä kirjallisuuskatsauksessa on pakko tyytyä näihin yleisiin tutkimuksiin, sillä rajatiedon tiedonhankinnasta ei todellakaan ole tehty tutkimuksen tutkimusta. Eri väestöryhmiä (esim. etnisiä ja kieliryhmiä) koskevia tiedonhankintatutkimuksia on kyllä tehty. Lesbojenkin tiedonhankinnasta on tehty tutkimuksia (ks. Creelman & Harris 1989, Whitt 1993). Lesbot muistuttavat rajatiedon tiedonhankkijoita vain siinä, että kummassakin asiassa on tiettyä arkaluontoisuutta. Siihen yhtäläisyydet sitten loppuvatkin. Ei ole tehty mitään tiedonhankintatutkimusta, joka käsittelisi edes uskontoon tai maailmankatsomukseen liittyvää tiedonhankintaa. Väitän, että rajatiedon tiedontarvitsijat eivät muodosta mitään selvää ihmisryhmää, vaan näitä ihmisiä yhdistää ennen kaikkea se, että he ovat kiinnostuneita samasta aiheesta eli rajatiedosta. Seuraavassa kappaleessa yritän perustella väitteeni.

2. KESKEISET KÄSITTEET

2.1. Rajatieto

Rajatieto on hyvin ongelmallinen käsite, varsinkin koska sillä ei ole suoraa vastinetta maailman valtakielissä. *Rajatiedon* ohella näkee myös käytettävän *rajatiedettä* tai *rajatieteitä* (saks. Grenzwissenschaften; ks. Kivinen 1971, 19), mutta *rajatieto* on yleisempi muoto. Sitäpaitsi *rajatiede* olisi liian mahtipontinen termi, sillä ei ole olemassa mitään tiedettä joka tutkisi kaikkia rajatiedon alaan kuuluvia ilmiöitä. Parapsykologiaakaan, joka tutkii osaa rajatiedon ilmiöistä, ei ole hyväksytty varsinaisten tieteiden joukkoon. Kivinen (ibid.) ehdottaa otettavaksi käyttöön termin *ksenofenomenologia*, joka tarkoittaa outojen ilmiöiden tutkimusta, mutta hänen ehdotustaan eivät alan asiantuntijat nähtävästi ole ottaneet vakavasti. Käytän siis tässä ja tulevissa tutkimuksissani termiä *rajatieto*, koska se on kaikkein vakiintunein muoto.

Käsitteelle *rajatieto* ei ole annettu kovinkaan tarkkoja määritelmiä. Tapani Kuningas (Ultra-lehden päätoimittaja) (1981, 3) jakaa kaiken tiedon kahteen luokkaan: "tieteelliseen tietoon" ja "tieteen ulkopuolella olevaan tietoon (toistaiseksi tieteen saavuttamattomissa)". Jälkimmäistä tietoa hän kutsuu rajatiedoksi, mutta käytännössä tieteellinen tieto ja rajatieto menevät jonkin verran päällekkäin. Ongelmana (jonka Kuningaskin myöntää) on vain se, että näin määriteltynä rajatieto on lähes rajaton tiedon alue. Silloin siihen voisi lukea mitä tahansa "arkitietoa". Näinhän ei tietenkään ole. Rita Castrénin (1986, 6) määritelmä ei johda paljoakaan

pidemmälle: hänen mielestään rajatieto on "se tiedon alue, joka on tunnetun tiedon ulkopuolella tai jonkin tieteenhaaran rajoilla ja jota ei voida nykytieteen menetelmillä todistaa". Näiden kahden määritelmän perusteella rajatiedossa tuntuu olevan oleellista se, että se on tieteellisen tiedon ulkopuolella ja se, että siihen kuuluvia ilmiöitä ei voida tieteellisesti todistaa olevan olemassa. Mutta tämä määritelmä ei vielä täysin vastaa sitä mielikuvaa, joka minulla on rajatiedosta. Mielestäni rajatietoon kuuluu selvä "yliluonnollinen" elementti, ts. ko. ilmiöt ovat tunnettujen luonnonlakien vastaisia. Kyseessä voivat olla fyysiset tai psyykkiset ilmiöt, ja niitä koskeva tieto on yleensä enemmän tai vähemmän uskon varassa. Vaikka tällaisella tiedolla saattaa olla jotain tekemistä maailmankatsomuksen kanssa, haluan rajata kaikki varsinaiset uskonnot (en kuitenkaan maailmankatsomusta) rajatiedon ulkopuolelle kahdestakin syystä: ensinnäkin uskontoja tutkii jo oma tieteesä, ja toiseksi uskonnoille on tyypillistä varsin tiukka oppi- ja normijärjestelmä. Rajatiedossa tällainen dogmaattisuus on paljon vähäisempää. Sitä paitsi jos se mitä Arthur (1993, 54) sanoo on totta, uskonnot ovat tiedonhankintaa rajoittavia välineitä - kunkin uskonnon pyhät kirjoitukset ovat se ainoa oikea tiedonlähde, jota sen kannattajat tarvitsevat. Pyhistä kirjoituksista pitäisi uskontojen mukaan löytyä vastaukset kaikkiin ongelmiin. Nähdäkseni rajatiedolle on kuitenkin ominaista se, että ihmisiä suorastaan rohkaistaan etsimään lisää tietoa mistä tahansa ja "millä keinolla tahansa". Rajatiedon etsijöillä ei ole tabuja siinä mielessä kuin "uskovaisilla". Ehkäpä uskontojen ja rajatiedon perustavaa laatua oleva ero on siinä, että uskonnoissa pääasia on uskomisen, kun taas rajatiedossa on tärkeää uuden tiedon ja uusien kokemusten etsiminen.

Rajatiedon määritelmä voidaan kiteyttää seuraavasti: rajatieto on tietoa sellaisista fyysisistä ja psyykkisistä ilmiöistä, jotka ovat tunnettujen luonnonlakien vastaisia ja joita ei voi nykytieteen keinoin tutkia tyydyttävästi. Jotta rajatieto käsitteenä tulisi konkreettisemmaksi, on syytä luetella sen keskeisiä osa-alueita, joita ovat Heiskasta (1977, 5) lainatakseni mm. seuraavat¹:

Astraaliprojektio

- fyysisestä kehosta poistumisilmiöt eli separaatiot
- esp²-projektiot
- autokopia tai doppelgänger eli oman itsensä kaksoispuolen kokeminen

Astrologia

- auringon, kuun, planeettojen ja tähtien vaikutusyhteys
- horoskoopit
- taivaan ja maan muut salaperäiset, toistaiseksi tuntemattomat rytmit

Aurailmiöt³

- fyysinen aura
- psykologinen aura, jonka voi tuntea vain itse
- mediaali aura, josta varsinaisesti aurannäkijät puhuvat
- heijastettu aura, joka on olemassa vain ulkopuolisen havaitsijan omassa tajunnassa

Biorytmit eli elämänrytmit

- biomagnetismi, bioplasma
- biometeorologia
- toistaiseksi tuntemattomien aistien välittämä tieto

Ennustavat

- enteet
- profetiat
- unet, unientulkinnat
- symboliikka
- kiromantia
- palmistria

---

¹Lista ei ole täydellinen; olen jättänyt joitakin kohtia pois, jotta lista sopisi omaan määrittelyyni.

²ESP = extrasensory perception (Fahler 1975, 16)

³Aurasta puhuttaessa viitataan yleensä henkiruumiiseen.

- rhabdomantia
- tarot
- I ching

Jooga

- joogan eri muodot

Kosmos eli maailmankaikkeus

- mikro- ja makrokosmos
- kosmogonia eli maailman syntyä koskeva selitys
- kosmologia eli maailman rakennetta koskeva tulkinta
- eksobiologia eli muun avaruuden elämänmahdollisuuksien tutkimus
- älyllisen elämän esiintymisen mahdollisuudet muualla maailmanavaruudessa

Kuolema

- uskomukset
- ruumis ja sielu eli ns. psykofyysisen yhteyden ongelma
- reinkarnaatio ja sielunvaellus
- apparitiot ja muut henki-ilmestykset
- kuolinvuodenäyt ja eri rajatilanteet

Lukumystiikka

- numerologia, gematria, taikaneliöt

Magia

- samankaltaisuusmagia
- kosketusmagia
- ns. maaginen ajattelutapa

Mietiskely

- meditaatio
- kontemplaatio
- uskontojen ja mystiikkojen eri palvontamenot

Okkultismi eli salatun tutkiminen

- teosofia
- kristosofia
- ruusuristi
- antroposofia
- vapaamuurarit
- gnostilaisuus
- kabbala
- alkemia

Parantamiskeinot

- henkiparannus, kehosta irtautumis-parannus

- henkikirurgia
- veripisarakeino
- väriparannus
- heiluridiagnostiikat
- astrologinen parantaminen
- akupunktio
- kiropraktiikka, osteopatia, painallus-keinot sekä naprapatia
- homeopatia
- vyöhyketeparia
- uskon ja armon kautta parantuminen
- elinpalaute eli biofeedback

Parapsykologia

- esp eli telepatia, selvänäköisyys ja ennaltatietäminen
- pk eli psykokinesia
- psi⁴ tekijä eri paranormaaleissa ilmiöissä

Radiestesias

- maasäteily, heiluri ja taikavarpu
- teleradiestesias
- radioniikka

Rukous

- pyyntö- kiitos- esirukous

Spiritualismi

- mentaaliset ilmiöt ja henkimeediat (selvänäköisyys ja psykoskopia (psykometria))
- mentaalisyysiset ilmiöt (psykografia ja automaattikirjoitus)
- fyysiset ilmiöt ja ainemeediat (pöytätanssi, kolkutukset ja materialisaatio)

Ufologia

- tuntemattomat lentävät kohteet
- tuntemattomat valoilmiot
- tuntemattomat oliot tai vastaavat
- fyysikaaliset oudot jäljet
- psykofysiologiset vaikutukset (pelko, halvaantuminen ym.)
- paranormaalit ilmiöt (telepatia ym.)
- sosiaaliset yhteydet (tarinat, huhut, kultit, tutkimus ym.)

---

⁴PSI tarkoittaa ESP:iä ja PK:ta yhdessä (Fahler 1975, 16).

2.2. Tieto ja informaatio

Tiedolla ja informaatiolla voidaan toisinaan viitata samaan asiaan. Tässä tutkimuksessa haluan kuitenkin erottaa käsitteet selvästi toisistaan. Chenin ja Hernonin (1982, 5) mukaan informaatiota on kaikki tieto, ideat, faktat, data ja fiktiiviset hengentuotteet, jotka voidaan ilmaista formaalisti tai informaalisti, missä tahansa muodossa. Tämä on välttämätön ehto, mutta ei vielä riittävä. Tässä tutkimuksessa informaatio käsitetään ihmismielestä riippumattomaksi ilmiöksi, jolla ei ole sinänsä kontekstia.

Vasta kun informaatio sisäistetään eli ymmärretään, siitä tulee tietoa. Silloin informaatiolla on konteksti; sillä on se merkitys jonka ihminen sille antaa, mutta kaikkien ihmisten samalle informaatiolle antama merkitys ei ole välttämättä sama, eikä edes aina samalla informaatiolla ole samaa merkitystä samalle yksilölle eri tilanteissa. Tässä tutkimuksessa ei olla kiinnostuneita objektiivisesta informaatiosta vaan subjektiivisesta tiedosta, joten informaatiosta ei sen enempää. Tiedolle on annettu aikojen kuluessa hyvinkin erilaisia määritelmiä, joista vanhin lienee klassinen tiedon määritelmä, jonka mukaan tieto on "hyvin perusteltu tosi uskomus". "Tieto siis eroaa erheestä (joka on epätotta) ja luulosta (jolla ei ole asianmukaista perustelua)" (Voutilainen & al 1990, 13). Tämä määritelmä on kuitenkin tiedonhankintatutkimuksen kannalta aivan liian tiukka, varsinkin jos näkökulmana on yksilölähtöisyys; tiedonhankkijan kannalta ei varmastikaan ole tärkeää onko hänen tarvitsemansa tieto tieteellisesti osoitettu todeksi - oleellista on se, että tiedolla on välitöntä käyttöarvoa, että se toimii käytännössä (ks. Heikkilä & Holma 1990, 48-49, 52; Savolainen 1993, 23).

Näin ollen klassisesta tiedon määritelmästä jää usein jäljelle vain "uskomus"; tiedonhankkija olettaa, että hänen saamansa tieto on "varmaa" (Heikkilä & Holma 1990, 51). Tämä on asian laita varsinkin rajatiedon tiedonhankinnassa, koska yleensä ei ole ylipäättänsä mahdollista tieteellisesti todistaa ko. alan asioita oikeiksi tai vääriksi.

Tiedon käsitettä voidaan lähestyä myös kognitiivisesta näkökulmasta.

Krikelas (1983, 6) väittää käsiteanalyysissään, että tietoa on mikä tahansa ärsyke joka vähentää epävarmuutta. Tämä määritelmä ei mielestäni ole kovin hyvä, sillä onhan periaatteessa mahdollista, että joissain tapauksissa tieto ei vähennä epävarmuutta lainkaan tai jopa lisää sitä. On melkein yhtä kohtalokasta sanoa, että tietoa on mikä tahansa ärsyke, joka pystyy muuttamaan vastaanottajan kognitiivista tai mielikuvarakennetta (ks. Dervin & Nilan 1986, 17). Näin määriteltynä tietoa voi olla käytännössä mikä tahansa. Itse korvaisin termin "ärsyke" viestintäteorian termillä "viesti", jolloin tiedolla olisi myös lähettäjä. Tällöin tieto sijoittuisi huomattavasti järkevämpään kontekstiin.

Yhteenvedonomaaisesti voidaan sanoa, että tietoa on siis mikä tahansa viesti, joka pystyy muuttamaan vastaanottajan kognitiivista rakennetta. Tämän tiedon ei tarvitse olla totta, vaan yleensä sen hyödyllisyyden ratkaisee se, miten hyvin se soveltuu esim. jonkin ongelman ratkaisemiseen. Viime kädessä tiedonhankkija päättää itse mikä on hänelle tietoa ja mikä ei.

2.3. Tiedontarve

Chen ja Hernon (1982, 5) määrittelevät *tiedontarpeen* hyvin ympärilyöreästi: heidän mukaansa tiedontarve syntyy tilanteessa, josta selvitäkseen ihmisen on hankittava tietoa. Tämä ei vielä sano itse käsitteestä paljoakaan. Krikelaksen (1983, 6) mukaan tiedontarve on epävarmuuden olemassaolon tiedostamista jollakin elämän alueella. Sanavalinta on hieman outo, sillä ei kai pelkkä epävarmuuden tiedostaminen vielä synnytä tarvetta. Määrittelyä pitäisi vielä täydentää sanomalla, että yksilöllä on ko. tilanteessa tarve päästä epävarmuudesta eroon. Dervin (1992, 66) käyttää tiedontarpeen kuvaamiseksi kuilu (gap) ja silta (bridge) -metaforia: yksilö joutuu tilanteeseen, jossa hänen on pysähdyttävä, koska hänen edessään on kuilu, joka symboloi aukkoa yksilön tietämyksessä. Päästäkseen eteenpäin yksilön on rakennettava silta kuilun ylitse.

Tiedontarpeita on olemassa usealla tasolla. Maurice B. Line (1974, 87) on hahmotellut tiedontarpeen alaan kuuluvia käsitteitä seuraavasti:

TARVE (NEED): Mitä yksilöllä *pitäisi* olla ongelman ratkaisemiseksi.

HALU (WANT): Mitä yksilö *haluaisi* saada, riippumatta siitä pyytääkö hän tätä tiedonvälittäjältä vai ei.

PYYNTÖ (DEMAND): Mitä yksilö pyytää; tarkemmin ottaen mitä sellaista yksilö pyytää jota hän uskoo haluavansa.

VAATIMUS (REQUIREMENT): Mitä yksilö *tarvitsee*, *haluaa* tai *pyytää*. *Vaatimus* siis kattaa kaikki edelliset kategoriat.

Myös Robert S. Taylor (1968, 182) on esittänyt oman tiedontarvejaottelunsa:

- Q1 TIEDOSTAMATON TARVE (VISCERAL NEED): Varsinainen, alitajuinen tiedontarve.
- Q2 TIETOINEN TARVE (CONSCIOUS NEED): Aivojen sisäinen kuvaus tiedontarpeesta.
- Q3 ARTIKULOITU TARVE (FORMALIZED NEED): Tarpeen muotoilu kielellisesti ilmaistavissa olevaksi.
- Q4 KOMPROMISSITARVE (COMPROMISED NEED): Miten tarve ilmaistaan tiedonvälittäjälle.

Tiedontarpeiden eri asteista ei olla kiinnostuneita tulevassa tutkimuksessa, sillä ensinnäkin tiedostamattomia tiedontarpeita on mahdotonta tutkia. Toiseksi Linen (ibid.) objektiivinen tiedontarve (need) ei ole lainkaan relevantti yksilökeskeisessä tutkimuksessa. Tulevan tutkimuksen kannalta riittää, että erotetaan se, mitä tiedonhankkija *haluaa* ja se, mitä hän itse asiassa tiedonvälittäjältä *pyytää*.

Tiedontarve siis ilmenee aukkona tai kuiluna yksilön tietämyksessä, mikä aiheuttaa epävarmuutta. Tämän puutteen poistamiseksi yksilö hankkii tietoa. Yksilön kokema tiedontarve ei kuitenkaan ole välttämättä sama jonka hän esittää tiedonvälittäjälle. Oleellista yksilölähtöisessä tutkimuksessa on se, että tiedontarpeet ovat hyvin riippuvaisia tilanteesta (Dervin 1992, 66) ja että painoarvoa olisi annettava sille, miten yksilö tilanteensa ja tiedontarpeensa kokee.

2.4. Tiedonhankinta

Chenin ja Hernonin (1982, 9) mukaan *tiedonhankintaa* tapahtuu silloin, kun

yksilö on tilanteessa, jossa hänen täytyy tehdä päätös, vastata kysymykseen, löytää yksittäinen tieto, ratkaista ongelma tai ymmärtää jotakin. Tämä luettelo ei ilmeisestikään ole tyhjentävä, eikä mikään lista muutenkaan riittäisi tiedonhankinnan määrittelemiseksi. Krikelas (1983, 6-7) kutsuu tiedonhankinnaksi toimintaa, johon yksilö ryhtyy löytääkseen viestin, joka tyydyttäisi havaitun tarpeen. Tiedonhankinta alkaa, kun yksilö havaitsee, että hänen tietämyksensä taso on alhaisempi kuin se, joka tarvitaan asian tai ongelman selvittämiseksi. On mielenkiintoista pohtia tiedonhankinnan rajoja, ts. mikä ei enää ole tiedonhankintaa. Reijo Savolainen (1993, 28-29) ottaa esimerkiksi kaunokirjallisen teoksen lukemisen. Hänen mielestään voidaan puhua tiedonhankinnasta, jos lukija käyttää kirjan sisältöä oman elämänsä ongelmien ratkointaan, mutta jos kirjaa luetaan pelkästään viihtymistarkoituksessa, kyseessä ei enää ole tiedonhankinta. Omasta mielestäni ei tällaista rajaa voida vetää, sillä silloinhan puhuttaisiin itse asiassa juuri instituutiokeskeiselle tutkimukselle ominaisesta objektiivisesta tiedontarpeesta: tiedontarpeiden tutkija tai tiedonvälittäjä ei voi päättää tiedonhankkijan puolesta mikä tiedontarve on oikeutettu ja mikä ei. Tämän voi tehdä vain ja ainoastaan tiedonhankkija itse. Vaikka tiedonhankinta viihtymisen vuoksi olisi kuinka itsetarkoituksellista ja tutkimuksellisesti vähemmän kiinnostavaa, se on silti otettava huomioon tiedonhankintatutkimuksessa. Keinotekoisia rajoja ei ole syytä vetää.

Patrick Wilson (1977, 80) on kirjassaan esitellyt tiedonhankinnan ominaispiirteitä (kohdat 1-4 ovat kaiken tiedonhankinnan piirteitä, ja kohdat 5-7 ovat erityisesti ongelmanratkaisussa tapahtuvan tiedonhankinnan piirteitä):

- 1) *Tarkoituksellisuus*: kerätään hyödyllistä ja mielenkiintoista tietoa.
- 2) *Sopeutuvuus*: tiedonhankinta muuttuu aktiivisuudeltaan ja suunnaltaan muuttuvien sisäisten ja ulkoisten olosuhteiden mukaan.
- 3) *Tottumuksellisuus*: suositaan säännöllistä ja jatkuvaa samojen tiedonlähteiden käyttöä, ei satunnaista tiedonhankintaa tai vieraita lähteitä.
- 4) *Taloudellisuus*: tiedonhankinnassa otetaan huomioon käytettävissä oleva aika, energia ja raha, ja muutoksia tiedonhankintastrategiassa tehdään arvioiden eri vaihtoehtojen tuottavuutta ja kustannuksia.
- 5) *Funktionaalinen suuntautuneisuus*: tietoa kerätään sen perusteella, miten hyödyllistä se on päätöksenteossa⁵.
- 6) *Henkilölähteiden suosiminen*: kysytään pikemminkin neuvoja kuin varsinaista tietoa täydentämään yksilön omaa tietämystä⁶.
- 7) *Suhteellinen tyytyväisyys*: tiedonhankinta ei tähtää tiedon täydellisyyteen tai suurimpaan mahdolliseen määrään tietoa, vaan pienimpään määrään, jolla voidaan tehdä tyydyttäviä päätöksiä.

Tässä esityksessä ei ole mahdollista lähteä keskustelemaan em. kohdista sen tarkemmin - mainittakoon vain, että useimmat Wilsonin esittämistä olettamuksista ovat saaneet tukea myöhemmältä tutkimukselta.

2.5. Tiedonlähde, tiedonvälittäjä ja tiedonhankintakanava

Tiedonlähde on varsinaisen primaaritiedon kantaja (Tuominen 1992, 4).

Tiedonlähteet voidaan jakaa kolmeen luokkaan: 1) itse (esim. yksilön päättely jo hallussa olevan tiedon pohjalta), 2) henkilölähde ja 3)

---

⁵Tämä kohta koskee enemmänkin ammatillisen tiedon hankintaa.

⁶Enpä olisi kovin vakuuttunut tästä.

dokumenttilähde (tallennettu missä muodossa tahansa) (Brown 1991, 11). Kahta jälkimmäistä luokkaa on yleensä painotettu tiedonhankinnan tutkimuksessa, kun taas ensimmäinen luokka eli "itse" on jäänyt vähemmälle huomiolle. Ehkä se onkin luonnollista, sillä kun yksilö käyttää ongelmien ratkomiseen omaa päätään, ei ulkopuoliselle näytä minkäänlaista tiedonhankintaa sanan varsinaisessa merkityksessä tapahtuvan. Oman muistin, päättelyn tai mielikuvituksen käyttö saattaa todellakin vaikuttaa varsin triviaalilta tiedonhankinnan tutkimuksen kannalta, mutta tulevassa tutkimuksessa "itse" saa jonkin verran enemmän huomiota osakseen kuin yleensä. Tämä johtuu ennen kaikkea tutkimuskohteesta, joka on tässä tapauksessa rajatiedon tiedonhankinta. Jarl Fahler (parapsykologian ja hypnoosin tutkimisen uranuurtajia Suomessa) (1975, 15-16) nimittäin sanoo, että "tunnusomaisinta parapsyykkisille⁷ tapahtumille on tavallisuudesta poikkeavalla tavalla saatu tieto. Kysymyksessä ovat sellaiset havaitsemisen ja tietämisen kokemukset, jotka on saatu tai ovat syntyneet ilman tunnettujen aistien välitystä". Leea Virtasen (fil.tri, kansanrunoustieteen dosentti ja vt prof. 1975) (1977, 8) ajatukset ovat samansuuntaisia:

Osa selittämättömistä kokemuksista on *informaationluonteisia*. Tällä tarkoitetaan sitä, että kokija saa tiedon todellisesta tapahtumasta, joka sattuu jossain muualla, ilman tavallisten aistien välitystä. Uni, näky, kuuloaistimus tai aavistus vastaa jotakin arkipäivän tapahtumaa. Tällaisen elämyksen yhtäpitävyyttä todellisuuden kanssa voidaan verrata, jos kokija on kertonut sen muille ennen varmentamista, ja arvioida kuinka suuri mahdollisuus on ollut päästä kyseiseen tietoon sattumalta. Tapahtuma voi koskea nykyhetkeä, tulevaisuutta tai joskus myös menneisyyttä.

⁷Laajennan tätä koskemaan ei pelkästään parapsykologian tutkimia ilmiöitä, vaan myös suurta osaa rajatiedon ilmiöistä yleensä: varsinkin astraaliprojektiota, aurailmiöitä, ennustapoja, kuolemaa, okkultismia ja spiritualismia.

Tässä tutkimuksessa "itse" käsitetään tiedonlähteenä siis hyvin laajasti: se kattaa sekä omat ajatukset että yliluonnolliset kokemukset. En halua ottaa minkäänlaista kantaa siihen, onko näitä yliluonnollisia kokemuksia objektiivisesti ottaen olemassa vai ei; tässä vain tutkitaan kunkin henkilön subjektiivisia käsityksiä omasta tiedonhankinnastaan. Joka tapauksessa rajatiedon ilmiöt ovat erikoisluonteestaan johtuen sekä käsillä olevan tutkimuksen tutkimuskohde että eräs tiedonlähde. Kaikkia kolmea tiedonlähdetyyppiä - itseä, henkilölähteitä ja dokumenttilähteitä - tullaan käsittelemään tasapuolisesti tässä tutkimuksessa.

Tiedonvälittäjä on sekundaaritiedon kantaja. Se siis kertoo mistä primaaritietoa (*tiedonlähde*) löytyy (Tuominen 1992, 4). Mary M. Huston (1991, 143) jakaa kaiken tiedon kahtia: on tietoa jonka yksilö hankkii ulkopuoleltaan (esim. kirjastosta) ja tietoa jonka yksilö hankkii sisältään, ts. omasta päästään. Tämä jaottelu on kuitenkin tiedonhankintatutkimukselle aivan liian karkea. Chen ja Hernon (1982, 17) ovat esittäneet jonkin verran hienojakoisemman tiedonvälittäjien luokituksen: 1) henkilöt (itse, työkaverit, ystävät, perhe), 2) instituutiot (asiantuntijat, virastot, instituutiot ja yhdistykset) ja 3) joukkotiedotusvälineet (televisio, radio ja painettu sana). Tämäkin luokitus on keinotekoinen, sillä joukkotiedotusvälineet voi mielestäni aivan hyvin lukea kuuluviksi *tiedonlähteisiin*. T.D. Wilson (1981, 4) on esittänyt ehkä onnistuneimman tiedonvälittäjien kolmijaon: 1) informaatiojärjestelmät⁸ (esim. kirjastot, online-tietokannat tai tietopalvelut), 2) muut järjestelmät, joiden pääfunktio ei ole informaation välittäminen (esim. kiinteistönvälittäjät tai autoliikkeet) ja

---

⁸Sisällytän tähän myös joukkotiedotusvälineet.

3) henkilöt. Nämä luokat ovat nähdäkseni suhteellisen hyvin toisensa poissulkevia. Mallia voidaan vielä tarkentaa sanomalla, että mikä tahansa tiedonvälittäjä voi toimia myös "linkkinä" toiseen tiedonvälittäjään, ts. jos tiedonvälittäjä ei pysty osoittamaan tiedonhankkijalle tiedonlähdettä, se voi ohjata hänet jonkin toisen tiedonvälittäjän luokse, joka mahdollisesti pystyisi auttamaan häntä (Chen & Hernon 1982, 21). Lisäksi "itse" voidaan nähdä tiedonvälittäjänä luokassa "henkilöt", vaikka se kuulostaakin jossain määrin triviaalilta: yleensähan yksilöllä on jonkinlainen käsitys siitä, mistä jokin tiedonlähde tai tiedonvälittäjä voisi löytyä. On myös huomattava, että toinen henkilö voi olla sekä tiedonvälittäjä että tiedonlähde (ei tietenkään sama henkilö yhtäaikaan).

Tiedonhankintakanavat muodostuvat yksilön käyttämistä *tiedonlähteistä* ja *tiedonvälittäjistä* yhdessä (Tuominen 1992, 4). Tuominen (ibid., 4-5) pitää erheellisesti tiedonhankintakanavina edellämainittua Wilsonin tiedonvälittäjien kolmijakoa. Tiedonhankintakanavia voidaan kuvailla paremmin Chenin ja Hernonin (1982, 6) sanoin: ne ovat "polkuja joita yksilöt kulkevat tyydyttääkseen tiedontarpeensa". Tiedonhankintakanava on siis yksinkertaisesti "polku": mitä tiedonvälittäjiä käyttäen yksilö on löytänyt tai yrittänyt löytää sellaisia tiedonlähteitä, jotka tyydyttäisivät hänen tiedontarpeensa.

Tiedonhankintakanavien valintakriteerejä ja toisaalta esteitä tiedonhankinnalle on kirjallisuudessa tuotu esille runsaasti. Kanavien valintakriteerejä ovat niiden kustannukset, nopeus sekä informaation ajantasaisuus, tarkkuus ja ymmärrettävyys (Chen & Hernon 1982, 28),

kanavien tuttuus, fyysinen läheisyys, helppokäyttöisyys ja luotettavuus (Savolainen 1993, 100). Varsinkin ei-ammattillisen tiedonhankinnan esteitä puolestaan ovat fyysinen ympäristö, oma persoonallisuus ja kanssakäyminen muiden ihmisten kanssa, tiedonhakustrategiat, tiedonlähteen tai -välittäjän vaikeakäyttöisyys, aikapula, ja kustannustekijät (Brown 1991, 12-13). Näiden esimerkkien perusteella ei ole vaikeaa havaita, että valintakriteerit ja esteet viittaavat oikeastaan samaan asiaan, jota vain katsotaan vastakkaisista näkökulmista.

2.6. Tiedonkäyttö

Yksilön tiedonhankintakäyttäytymisestä ei voi saada tyydyttävää kuvaa, ellei tutki myös sitä, miten hän käyttää hankkimaansa informaatiota. Tuominen (1992, 5) määrittelee *tiedonkäytön* "toiminnaksi, jossa yksilö hyödyntää, muokkaa ja soveltaa hankkimaansa informaatiota omiin tarkoituksiinsa nähden mielekkäällä tavalla". Toisaalta tiedonkäyttö voidaan mielestäni nähdä myös informaation muuttamisena tiedoksi. Kumpulainen (1993, 5) puolestaan tarkoittaa tiedonkäytöllä niitä hyötyjä ja haittoja, joita yksilölle on koitunut hankitusta tiedosta. Tiedonkäyttö onkin todennäköisesti kaikkea tätä.

2.7. Ammatillinen, ei-ammattillinen ja arkielämän tiedonhankinta

Tiedonhankinnan tutkimuksessa näyttää olevan sekaannusta tämän luvun otsikossa esiintyvien käsitteiden käytöstä. Chen ja Hernon (1982, 5) puhuvat *arkielämän* tiedontarpeista, jotka syntyvät kotona, toimistossa,

kanssakäydessä perheen, ystävien tai vakuutusyhtiön kanssa, pelkästä uteliaisuudesta tai töissä. Tämän voi siis tulkita niin ,että arkielämä kattaa lähes kaiken inhimillisen toiminnan (Savolainen 1993, 19). Savolainen (ibid., 18) kuvailee arkielämää sanoilla "jokapäiväisyys", ts. toimintojen ja asioiden tuttuus, toistuvuus, rutiininomaisuus - se, miten ja missä järjestyksessä asiat "normaalisti" ovat. Hänen mukaansa käsite *arkielämä* ei kerrokaan muuta kuin sen, että tiedonhankinta on osa yksilön jokapäiväistä elämää (ibid. 19-20). Toisin sanoen *arkielämä* ei sano yhtään mitään. Sitäpaitsi ko. käsite ei ota lainkaan huomioon juhlapäiviä, lomiam tai muita erikoisia tapahtumia, jolloin ei voida sanoa, että yksilön elämä olisi "jokapäiväistä" tai "rutiininomaista". Ehdotan, että koko käsitteestä luovuttaisiin tarpeettomana tiedonhankinnan tutkimuksessa, ja käytettäisiin vain käsitettä *tiedonhankinta*.

Jotenkin tiedonhankintaa kuitenkin olisi jäsennettävä sen mukaan, millä elämäalueella se tapahtuu. Kaikkein perustavin, ja ehkäpä ainoa järkevä jako on mielestäni jako *ammattilliseen* ja *ei-ammattilliseen tiedonhankintaan*. Tuomisen (1992, 6) ja Savolaisen (1993, 23) esimerkkiä seuraten määrittelen nämä käsitteet niin, että ammatillinen tieto on tietoa, jota yksilö tarvitsee työtehtäviensä suorittamiseksi. Ei-ammattillinen⁹ tieto taas on tietoa, jota yksilö tarvitsee kaikessa muussa toiminnassaan, joka ei välittömästi liity hänen työtehtäviinsä. Vaikka työn ulkopuolisen tiedon hankintaa kutsutaan *ammattillisen tiedonhankinnan* negaatiolla *ei-ammattillinen tiedonhankinta*, ei se suinkaan merkitse sitä, että ei-ammattillinen tiedonhankinta olisi jotenkin toisarvoinen ammatilliseen

---

⁹Tuominen ja Savolainen käyttävät tässä harhaanjohtavasti *arkielämän* tietoa.

tiedonhankintaan verrattuna. Päinvastoin: väitän, että yksilö kokee ei-ammattillisen tiedonhankinnan usein paljon tärkeämpänä kuin ammatillisen tiedonhankinnan. Työhän on loppujen lopuksi vain osa yksilön elämää, ja jossain määrin irrallaan muusta toiminnasta. Termien "ammattillinen" ja "ei-ammattillinen" käyttö on mielestäni sekä hyödyllistä että välttämätöntä siksi, että ne niin hyvin erottavat toisistaan nämä kaksi elämänaluetta, joilla tiedonhankintaa tapahtuu. Tuominen (1992, 7) väittää, että näitä kahta tiedonhankinnan lajia erottaa se, että ammatillista tietoa on usein "pakko" hankkia, mutta ei-ammattillinen tiedonhankinta viriää yleensä vapaaehtoisuuden pohjalta. Tämä hypoteesi ei välttämättä pidä paikkaansa, sillä onhan toki mahdollista, että yksilö hankkii työssään tietoa aivan oman mielenkiintonsa vuoksi, ja vastaavasti työn ulkopuolella syntyy varmasti tilanteita, jolloin tiedonhankinta on aivan välttämätöntä. Savolainen (1993, 16-17, 20-21) jakaa työn ulkopuolisen toiminnan välttämättömiin toimintoihin ja harrastuksiin, sekä vastaavasti ei-ammattillisen tiedonhankinnan välttämättömään ja vapaaehtoiseen. Erottelu olisi muuten hyvä, mutta välttämättömät toiminnot ja harrastukset voivat hyvinkin mennä päällekkäin; ei ole aina helppoa sanoa, missä raja kulkee. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa tyydytään pelkkään ei-ammattilliseen tiedonhankintaan sitä sen kummemmin erittelemättä käsitetasolla.

3. TIEDONHANKINNAN TEORIOITA JA MALLEJA

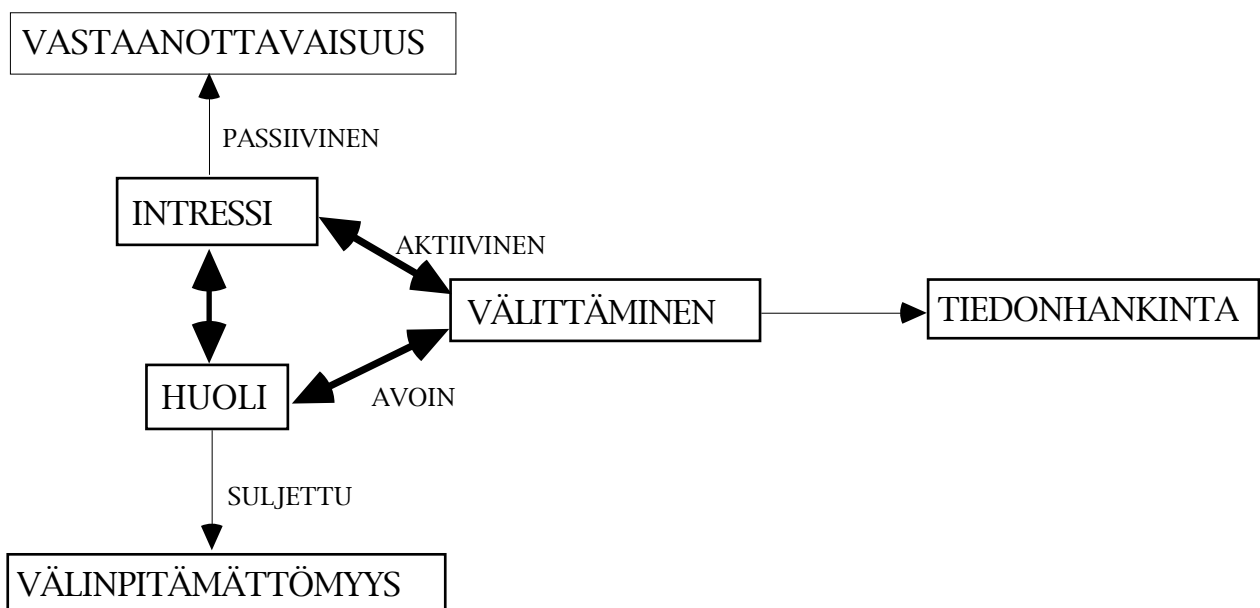
3.1. Intressi-huoli-välittäminen -teoria (Patrick Wilson)

Wilson lähestyy tiedonhankintaa käsitteillä *intressi* (interest), *huoli*

(concern) ja *välittäminen* (caring), jotka viittaavat siihen, kuinka suuri motiivi yksilöllä on hankkia tietoa. Yksilö tuntee huolta niistä asioista joihin hän uskoo voivansa vaikuttaa. Hän ei tunne huolta sellaisista asioista, joihin hän ei voi vaikuttaa. Huoli on siis yksilön valmiutta toimia, käyttää vaikutusvaltaansa, mutta hän on valmis toimimaan vain jos hän välittää siitä, mitä tapahtuu. Mitä enemmän yksilö välittää asiasta, sitä valmiimpi hän on toimimaan. Vaikka hän ei enää välittäisi asiasta, se voi silti olla hänen huolenaan, hänen vaikutusvallassaan, mutta jos yksilö ei tunne asiasta edes huolta, hän ei todennäköisesti myöskään välitä siitä. Intressi tarkoittaa yleensä sitä, että yksilö haluaa yksinkertaisesti tietää miten jonkin asian laita on tai hän haluaa pysyä ko. asiassa ajan tasalla. Yksilön tuntema intressi ei edellytä välittämistä tai välinpitämättömyyttä asian suhteen. Jokin asia voi alkaa yksilön tietoisuudessa intressinä ja kehittyä huoleksi, mutta tämä huoli voi myöhemmin palautua intressiksi. Intressi tai huoli ei välttämättä johda tiedonhankintaan. *Aktiivinen* intressi johtaa aktiiviseen tiedonhankintaan, mutta *passiivinen* intressi merkitsee vain sitä, että yksilö on vastaanottavainen asialle. *Avoin* huoli tarkoittaa sitä, että yksilö hankkii tietoa ko. asiasta, kun taas *suljettu* huoli ei enää johda tiedonhankintaan. Yksilön huoli eli ne asiat, jotka ovat hänen vaikutusvallassaan, määrittelevät sen, mikä tieto on relevanttia hänelle. Yksilö voi puolestaan itse määritellä täysin vapaasti ne asiat, jotka ovat hänen intressissään, joten hän määrää itse myös omat tiedontarpeensa. (Wilson 1977, 41-45)

Wilsonin (ibid.) malli näyttää muuten aivan järkeenkäyvältä, mutta hänen ajatuksensa siitä, että yksilön huoli määrää hänen tiedontarpeensa ikäänkuin ulkoa päin, vaikuttaa selvästi järjestelmäkeskeiseltä idealta.

Omassa tutkimuksessani, joka painottaa nimenomaan yksilökeskeisyyttä, tämä viimeisin aspekti jätetään omaan arvoonsa: riippumatta siitä, onko tiedonhankinta intressin vai huolen virittämää, yksilö saa itse päättää, mikä tieto on hänelle missäkin tilanteessa relevanttia. Lisäksi omasta mielestäni yksilö voi välittää jostakin asiasta, vaikka hänellä ei olisikaan siitä huolta. Wilsonin hahmottelemaa mallia voidaan havainnollistaa hieman täydennettynä seuraavasti:

Kuvio 1. Wilsonin *intressin*, *huolen* ja *välittämisen* keskinäiset suhteet ja niiden suhde tiedonhankintaan.

Wilsonin teoriassa ei ole ainesta kokonaisen tutkimuksen viitekehykseksi, mutta osana tutkimusta siitä saattaa olla hyvinkin hyötyä. Ylläkuvattu malli ei ole missään nimessä täydellinen tiedonhankintakäyttäytymisen selittäjä, sillä siitä puuttuvat kokonaan sosiaaliset ja tilannetekijät, jotka selittäisivät yksilön tiedonhankintaa. Itse asiassa se kuvaa vain yksilön tiedonhankinnan motivaatioita ja niitäkin varsin karkeasti. Mallista käy ilmi mm. se, että aktiivista tiedonhankintaa tapahtuu vain välittämisen kautta. Intressi voi

muuttua välittämiseksi vaikka asiassa ei olisikaan yksilöllä vaikutusvaltaa (esim. hän on todella kiinnostunut Etelä-Amerikan intiaanien elinolojen säilyttämisestä). Vaihtoehtoisesti intressi voi kehittyä huoleksi ja siitä edelleen välittämiseksi: yksilö on vaikkapa aluksi kiinnostunut vaihtoehtoisesta lääketieteestä yleensä (intressi). Sitten hänelle tulee jokin pahanlaatuinen sairaus (huoli) ja hän päättää käydä henkivarantajalla (välittäminen). Intressi voi esiintyä passiivisena, jolloin yksilö on pelkästään vastaanottavainen ko. asialle tai aktiivisena, jolloin hän myös välittää asiasta. Huoli voi esiintyä suljettuna, jolloin yksilö ei hanki tietoa, tai avoimena, jolloin hän välittää asiasta. On huomattava, että huoli voi syntyä myöskin yksinään ilman intressiä, jolloin yksilö ei ole lainkaan kiinnostunut vaikutusvaltaansa kuuluvasta asiasta. Toisaalta huoli voi yhdistyä välittämiseen, jolloin hänen on pakko hankkia tietoa ko. asiasta, vaikka hän ei haluaisi.

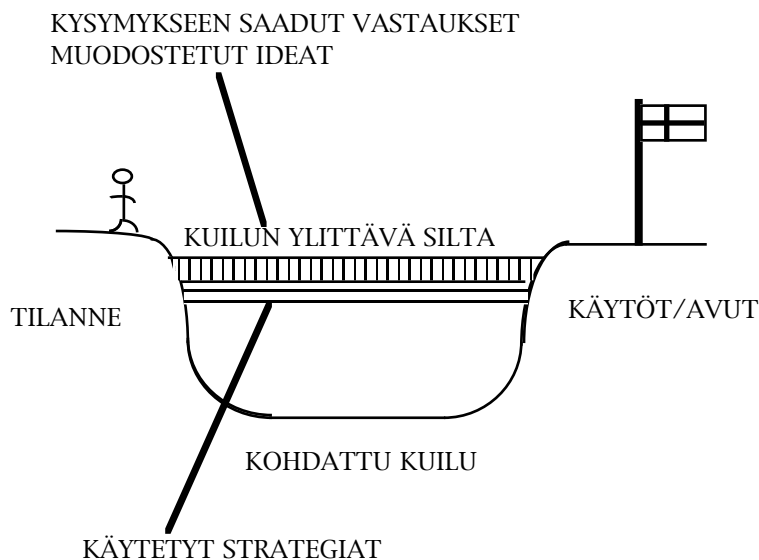
Tämän nimenomaisen tutkimuksen kannalta relevanttia Wilsonin teoriassa on lähinnä se, mikä on se lähtökohta, josta yksilön tiedonhankinta saa alkunsa. Tässä on täsmälleen kolme vaihtoehtoa: 1) intressi, 2) huoli tai 3) intressi ja huoli yhdessä.

3.2. Sense-making -malli (Brenda Dervin)

Sense-making (eli suomeksi "merkityksellistäminen") -malli perustuu epäjatkuvuuden (discontinuity) periaatteeseen. Sitä esiintyy kaikkialla, varsinkin ihmisen elämässä (Dervin 1992, 62). Kun yksilö yrittää merkityksellistää elämäänsä, hän tekee sen askelia ottaen. Nämä askelet

ilmenevät sisäisenä ja ulkoisena käyttäytymisenä (ibid., 65). Tiedonhankinta riippuu yksilön tilanteenmäärittelystä. Tämän mallin ydin on siinä, miten yksilö määrittelee epäjatkuvuudet ja yrittää rakentaa siltoja niiden ylitse. Tietyllä hetkellä aika-avaruudessa, kun yksilö määrittelee olevansa tietynlaisen kuilun (gap) partaalla hän saattaa käyttää tietynlaista tiedonhankintataktiikkaa. Toisella hetkellä erilaisen kuilun partaalla hän voi käyttää eri taktiikkaa (ibid., 66).

Sense-making -teoria tarjoaa metodologian, joka soveltuu kaikkiin sellaisiin tilanteisiin, joissa tapahtuu kommunikaatiota. Se toimii yksinkertaisen operationaalisen metaforan avulla, joka on johdettu suoraan epäjatkuuus- eli kuiluideasta (ibid., 68):

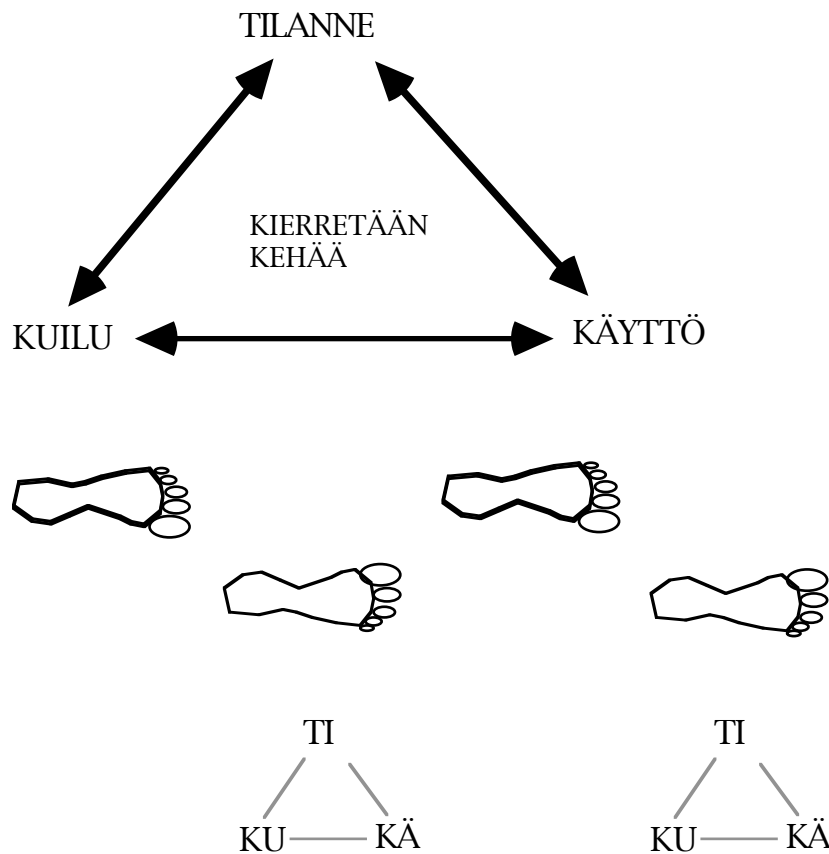

Kuvio 2. Sense-making -metafora. Lähde: Dervin 1992, 68.

Dervin olettaa yksilön etenevän kokemuksissaan askel askeleelta: joka hetki uusi askel. Askel voi olla aikaisemman käyttäytymisen toistoa, mutta

teoreettisesti se on aina uusi askel, koska se otetaan eri hetkellä aika-avaruudessa. Mallissa oletetaan, että yksilön elämässä tulee epäjatkuvuuden hetki, jolloin askelten ottaminen loppuu. Tällä hetkellä yksilö tuntee, että epäjatkuvuus estää häntä liikkumasta eteenpäin ellei hän miellä asiaa uudella tai muuttuneella tavalla (ibid., 68). Syitä pysähtymiselle voi olla monia: *päätöstilanteessa* (decision stop) yksilö näkee tien haarautuvan kahteen tai useampaan suuntaan. *Estetilanteessa* (barrier stop) hän näkee edessään yhden tien, mutta joku tai jokin seisoo tiellä estäen kulun. *Pattitilanteessa* (spin-out stop) yksilö ei näe tietä lainkaan. *Huuhtoutumistilanteessa* (wash-out stop) hän näkee itsensä tiellä joka kuitenkin yhtäkkiä häviää. *Problemaattisessa tilanteessa* (problematic stop) yksilö raahataan tielle jolle hän ei halua lähteä (ibid., 75).

Kun yksilö on joutunut pysähtymään, on tutkittava miten hän tulkitsee kuilun ja rakentaa sillan sen yli: mitä strategiaa hän käyttää määritelläkseen tilanteen jossa on kuilu; miten hän käsitteellistää epäjatkuvuuden kuiluna ja sillan sen ylitse; miten hän taktisesti rakentaa sillan kuilun yli; miten hän jatkaa matkaansa ylitettyään sillan. Tästä metaforasta muodostuu sense-making -kolmio, joka on *tilanne-kuilu-käyttö* (situation-gap-help/use) (ibid., 68-69):

Kuvio 3. Sense-making -kolmio. Lähde: Dervin 1992, 69.

Metafora on hyvin abstrakti ja soveltuu tiedonkäytön ja tiedonhankinnan kaikilla tasoilla (yksilön sisällä, yksilöiden välillä, pienryhmissä, organisaatioissa, joukkotiedotusvälineissä, tietoliikenteessä, tietokannoissa, yhteiskunnissa) sekä kaikissa ympäristöissä (terveydenhuolto, politiikka, tiede, opetus jne.) (ibid., 70).

Sense-making -lähestymistapaa käytetään Dervinin mukaan läpi koko tutkimusprosessin kysymysten muotoilussa, aineiston keräämisessä ja analysoinnissa, mutta malli vaikuttaa kaikkein eniten aineistonkeruuseen, jonka ydinmetodi on *mikrohetken aikajanahaastattelu* (micro-moment timeline interview). Mikrohetkihaastattelussa vastaajaa pyydetään

rekonstruoimaan tilanne ja mitä siinä tapahtui (aikajana-askeleet).

Vastaajaa pyydetään sitten kuvailemaan jokaista askelta yksityiskohtaisesti. Päähuomio haastattelussa keskittyy sense-making -kolmion kiertämiseen kullakin mikrohetkellä: minkälaisena yksilö näki tilanteen, kuilun ja haluamansa avun - eli mihin kohtaa kuilun toista puolta hän halusi rakentaa sillan. Tutkimuksen tavoitteista riippuu se, mitä muita elementtejä siinä painotetaan (ibid., 70).

Savolainen (1993, 11-12) kirjoittaa, että Dervinin sense-making -mallin vahva puoli on sen kohdeherkkyys: sen avulla pystytään hyvin tutkimaan yksittäisiä tilanteita ja niiden eri vaiheita. Heikkona puolena hän taas pitää sitä, että kyseinen teoria ei ota tiedonhankkijan sosiaalista kontekstia huomioon millään tavoin, eikä yksilöllisiin edellytyksiin puututa lainkaan. Savolainen on suurelta osin oikeassa. Yhteisölliset tekijät ilmenevät lähinnä vain tilannetyyppien luokittelussa (pääöstilanne, estetilanne jne.), mutta siinäkin hahmottelu jää kovin yleisluontoiseksi. Kumpulainen (1993, 88) on arvioinut sense-making -mallin toimivuutta osana tutkielmaansa ja tuonut esiin mm. sen, että Dervinin mallin avulla voi olla vaikea tutkia rutiininomaista tiedonhankintaa, koska se on keskittynyt nimenomaan tiedonhankintaan ongelmatilanteissa. Toisena ongelmana sense-making -mallissa on se, että ongelman askeliin jakaminen voi tuottaa vaikeuksia joko siksi, että haastateltava ei muista tilannetta yksityiskohtaisesti tai sen tähden, että ongelma on hyvin laaja ja monitasoinen (ibid., 38).

Savolaisen ja Kumpulaisen esittämistä puutteista huolimatta Dervinin sense-making -malli vaikuttaa varteenotettavalta viitekehykseltä, varsinkin jos

halutaan tutkia ainutkertaisia *ongelmatilanteita*. Sen etuina ovat sen (ainakin väitetty) yleispätevyys, eli se, että se toimii sekä yksilö- että yhteisötasolla ja se, että sen avulla voi tutkia sekä ammatillisen että ei-ammattillisen tiedon hankintaa. Olen sitä mieltä, että Dervinin teorian käyttökelpoisuuden arvioimiseksi tarvitaan lisää empiiristä tutkimusta.

3.3. Arkielämän tiedonhankinnan malli (Reijo Savolainen)

Reijo Savolaisen kirja "Elämäntapa, elämänhallinta ja tiedonhankinta" (1993) on kunnianhimoinen yritys luoda uutta teoriaa tiedontarpeiden ja tiedonhankinnan tutkimuksen alalla. Koska Savolainen kuvaa "arkiellämän tiedonhankinnan" malliaan niin tiiviisti kirjansa lopussa ja koska malli on muutenkin melkoisen monimutkainen, käsittelen sitä siten, että lainaan tekstiä suoraan hänen kirjastaan - toisinaan pitkiäkin pätkiä - ja tuon välillä esiin joitakin yksityiskohtia sekä omia kommenttejani. Savolainen aloittaa määrittelemällä *elämäntavan* ja *elämänhallinnan* käsitteet:

Elämäntapa ja elämänhallinta määrittävät toisiaan; niiden kokonaisuutta voidaan kuvata Bourdieun käsitteellä habitus. Elämäntapa voidaan käsittää ihmisen tekemien valintojen kautta muodostuneeksi "asioiden järjestykseksi", jota vastaa "kognitiivinen järjestys", ts. yksilön käsitys asioiden järjestyksestä. Valintojensa kautta yksilö on sitoutunut tähän asioiden järjestykseen ja hänen intressinään on säilyttää tämä mielekkääksi kokemansa järjestys. Tämä tehtävä ei kuitenkaan hoidu itsestään, vaan edellyttää huolehtivaa toimintaa, jota voidaan kutsua elämänhallinnaksi. Elämänhallinta on ymmärrettävissä tiettyyn elämäntapaan liittyväksi ja sitä palvelevaksi arkipäivän pragmaattiseksi ongelmanratkaisutoiminnaksi. Tiedonhankinta voidaan puolestaan käsitteellistää toiminnaksi, joka asettaa tietoa (kognitiivis-emotionaalisia elementtejä) ongelmanratkaisutoiminnan käyttöön. (Savolainen 1993, 124)

Asettaisin hieman kyseenalaiseksi sen, että elämänhallinta olisi pelkästään "pragmaattista ongelmanratkaisutoimintaa". Voisi olettaa, että elämänhallintaa on myös se, että yksilö pitää yllä elämäntapaansa ilman ongelmia; ts. hän suorittaa niitä rutiininomaisia toimintoja, jotka tavallisesti pitävät yllä hänen elämäntapaansa. Ongelmien ratkonta olisi täten vain yksi (vaikkakin tärkeä) osa-alue yksilön elämänhallinnassa. J.P. Roos (1985, 41-42) erottaa *ulkoisen* ja *sisäisen* elämänhallinnan toisistaan. Ulkoinen elämänhallinta on "aineellisen vaurauden, taloudellisen aseman tavoittelua". Sisäinen elämänhallinta taas merkitsee sitä, että "ihminen, riippumatta siitä, mitä hänelle elämässä tapahtuu, kykenee sopeutumaan, 'katsomaan asioita parhain päin'". Roos (ibid., 29) lisää, että yksilö keskittyy sisäiseen elämänhallintaan, kun ulkoinen elämänhallinta ei enää ole ongelma. Roosin mukaan "on löydettävä elämän sisäisen hallinnan uusia muotoja, tapoja tuoda elämään sisältöä, järjestystä, tarkoitusta, kun ponnistelu elämän ulkoisen hallinnan saavuttamiseksi ei enää riitä". Toisin sanoen ulkoinen elämänhallinta on aineellisen pääoman kasvattamista ja sisäinen elämänhallinta henkisen pääoman lisäämistä. Tällä erottelulla tulee olemaan merkitystä tulevassa tutkimuksessa, koska sen tutkimuskohteena on rajatieto, jonka voi olettaa liittyvän juuri sisäiseen elämänhallintaan.

Savolainen jatkaa:

Pyrkiessään hallitsemaan elämänsä ihminen koettaa ratkaista ongelmansa tavalla, jotka ovat niin tavoitteittensa kuin keinojensakin puolesta mielekkäitä elämäntavan perspektiivissä. Arkielämän ongelmanratkaisutoimintaan liittyvän tiedonhankinnan yleisiä piirteitä (fenomenologiaa) on tässä tutkimuksessa jäsennetty Alfred Schützin relevanssiteorian avulla. Schützin mukaan yksilön elämäkerrallisesta taustasta ja tilannekohtaisista vaatimuksista nousevat intressit antavat suunnan hänen ajattelulleen ja toiminnalleen. Intressien avaamassa horisontissa arkipäivän elämismaailma jaetaan toimintavyöhykkeisiin. Intensiivisin huomio kohdistetaan siihen osaan maailmasta, joka on

välittömästi toimijan ulottuvilla ja jonka tapahtumiin toimija voi ainakin jossakin määrin vaikuttaa. Tämä intressien pohjalta määrittyvä mielenkiinnon valikoituneisuus ohjaa myös arkielämän tiedonhankintaa, oli sitten kyse ammatillisen tai ei-ammatillisen tiedon hankinnasta. Mitä kauemmaksi tästä toiminnan ja ajattelun ydinalueesta siirrytään, sitä vähäisemmäksi ja satunnaisemmaksi käy yksilön kiinnostuneisuus ja sen myötä aktiivinen tiedonhankinta. (Savolainen 1993, 124-125)

Savolaisen mainitsemia *toimintavyöhykkeitä* on Schützin (Savolainen 1993, 51-52) mukaan kolme: '

- 1) Välittömästi käsillä oleva maailma, jossa yksilö pääasiassa toimii elämässään. Tähän kuuluu kotia, työtä ja lähintä elinympäristöä koskevat asiat. Tätä toimintavyöhykettä yksilö voi jossain määrin hallita ja muuttaa.
- 2) Potentiaalisesti ulottuvilla oleva maailma, johon yksilöllä on mahdollisuus päästä (esim. luontaisterapeutti tai Stonehenge Britanniassa). Tätä vyöhykettä yksilö voi käyttää tavoitteidensa toteuttamiseksi sen tarjoamia valmiita työkaluja käyttäen, mutta tämä maailma asettaa myös reunaehdoja, jotka vaikuttavat suunnitelmien toteuttamiseen.
- 3) Periferia on yksilön kannalta mielenkiinnoton, koska hän ei voi millään tavalla vaikuttaa siinä tapahtuviin asioihin. Toisaalta tässä toimintavyöhykkeessä ilmenevät muutokset eivät myöskään vaikuta yksilön elämään.

Schützin toimintavyöhyketeoriassa on selvästikin yhtäläisyyksiä Wilsonin intressi-huoli-välittäminen -mallin kanssa. Itse asiassa Schützin *toimintavyöhykkeet* viittaavat juuri samaan asiaan kuin Wilsonin *huoli*, eli siihen, missä määrin yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa johonkin asiaan. Huoli on ainoastaan karkeampi käsite kuin toimintavyöhykkeet, joita on kolme. Schützin väite, että yksilön intressit määräävät hänen tiedonhankintaansa, tuntuu hieman yksioikoiselta. Käyttääkseni Wilsonin käsitteitä väitän, että on varmasti olemassa myös pelkästään huolesta

lähtöisin olevaa tiedonhankintaa, ts. tilanteita, jolloin yksilön on pakko hankkia tietoa jostakin asiasta, josta hän ei normaalisti ole lainkaan kiinnostunut. Toisaalta on myös mielestäni olemassa pelkästään intressilähtöistä tiedonhankintaa, joka suuntautuu yksilön näkökulmasta periferiaan. Savolainen kirjoittaa edelleen:

Riippumatta siitä, kohdistuuko toimijan huomio elämismaailman ydinvyöhykkeeseen vai sitä ympäröiviin perifeerisempiin alueisiin, elämismaailman kohteet hahmotetaan (merkityksellistetään) niiden tyypillisyyden nojalla. Valtaosa arkipäivän tiedonhankinnasta on kokemusten virran rutiininomaista rekisteröintiä ja kohdattujen tilanteiden toteamista "tyypillisiksi", ts. aiempien tilanteenmäärittelyjen kanssa yhteensopiviksi. Mikäli kohdattua tilannetta ei voida hahmottaa (merkityksellistää) tällaisen prototyypin tai skemaattisen käsityksen (odotusten rakenteiden) pohjalta, tilanteenmäärittelystä itsestään tulee ongelma. Tilanteen relevanssi arvioidaan uudelleen ja tilanteenmäärittelyä (skeemaa) "korjataan" yksilön intressejä vastaavalla tavalla. Tämä uusi tyypittely on lähtökohtana tulevien ongelmatilanteiden hahmottamisessa, joiden yhteydessä tyypittely (skeema) voi edelleen muuttua.

...tiedollista orientoitumista määrittävät vahvasti ihmisen arvot, asenteet ja intressit, jotka ovat ominaisia tietylle elämäntavalle ja sitä uusintavalle elämänhallinnalle. ... Eri tiedonlähteiden ja kanavien relevanssia punnitaan ensisijaisesti sen pohjalta, miten tutuiksi ne ovat tulleet tähänastisten kokemusten pohjalta ja kuinka toimiviksi ne on havaittu tyypillisissä ongelmatilanteissa. ... arkielämän tiedonhankintaa (lähteiden ja kanavien¹⁰ valintaa) näyttävät suuntaavan varsin vahvasti reseptinomaiset, skemaattiset käsitykset siitä, minkätyyppistä tietoa on todennäköisimmin saatavissa mistäkin kanavasta, mitä lähteitä tai kanavia on subjektiivisten kustannus/hyöty -laskelmien pohjalta edullisinta käyttää ja kuinka luotettavaa (toimivaa, riittävää) näin hankittu tieto yleensä on. (Savolainen 1993, 125-126)

Kuviossa 4

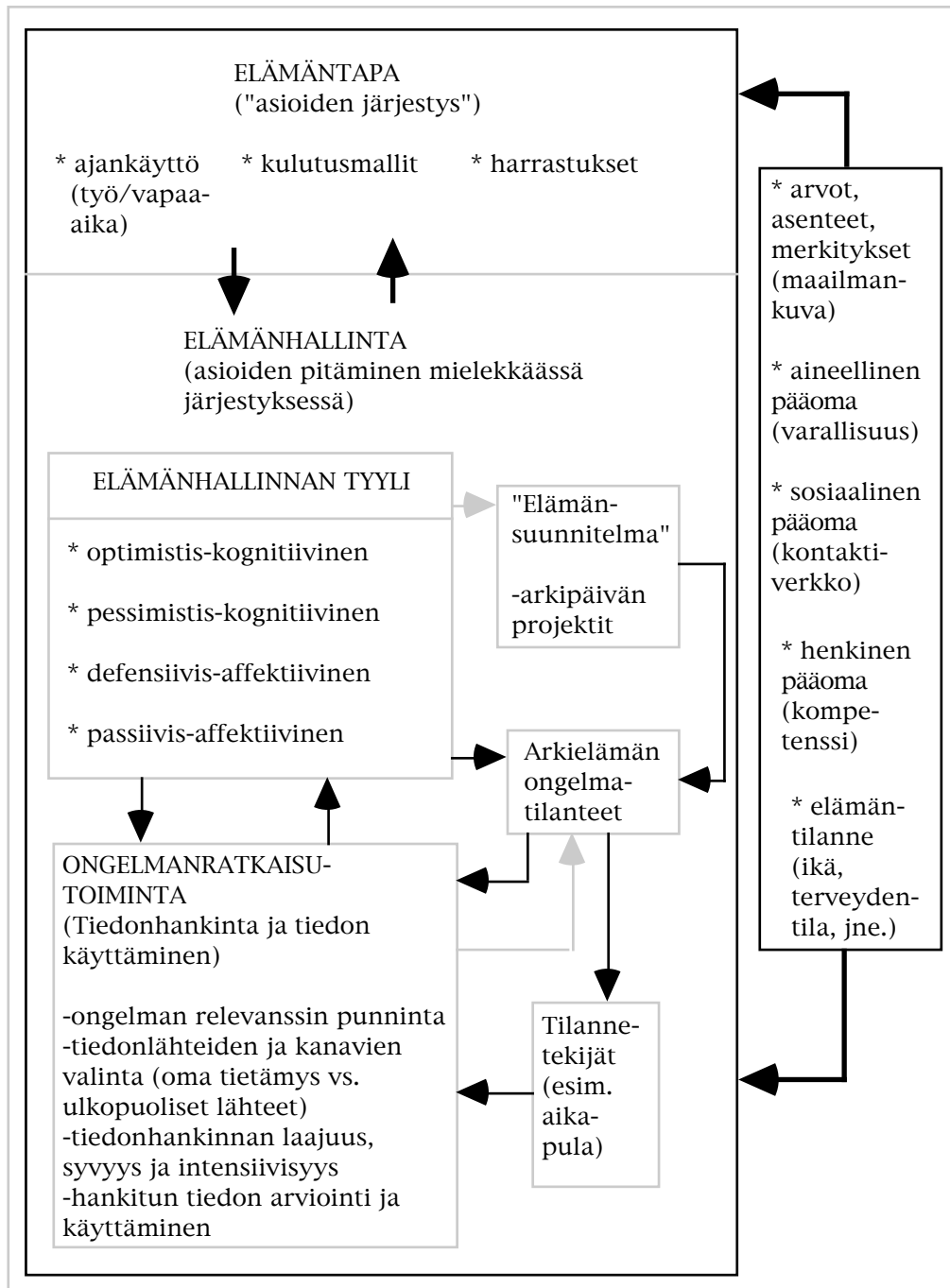
... elämäntapa ja elämänhallinta on käsitetty toisiaan määrittäviksi tekijöiksi. Sekä elämäntapaa että elämänhallintaa määrittävinä ja niiden perusedellytyksiä kuvaavia tekijöitä ovat yksilön omaamat

---

¹⁰Omassa tutkimuksessani tämä tarkoittaa tiedonvälittäjiä.

arvot ja merkitykset (skeemat), sanalla sanoen hänen maailmankuvansa, hänen käytettävissään oleva aineellinen, sosiaalinen ja henkinen (tiedollinen) pääoma sekä hänen elämäntilanteensa. ... Pääomien todellinen hyödyntäminen määrittyy kulloisenkin elämäntilanteen pohjalta ja sen rajoissa.

ARKIELÄMÄ

Kuvio 4. Arkielämän¹¹ tiedonhankinnan tutkimuksen keskeiset muuttujat. Lähde: Savolainen 1993, 129.

¹¹Itse käyttäisin tämän mallin otsikkona "elämää", en "arkielämää", koska ei-ammattillisen tiedonhankinnan tutkimuksessa tulisi kiinnittää huomiota myöskin muuhun kuin pelkkään "arkeen".

Elämänhallinta ei pohjautu yksinomaan tiedolliseen orientoitumiseen, ts. se [ei] ole puhtaasti kognitiivista asennoitumista maailmaan, vaan inhimillistä orientaatiota määrittävät merkittävässä määrin myös affektiiviset (tunnepohjaiset) elementit. Näiden elementtien kokonaisuutta voidaan kuvata käsitteellä "skeemat"; väljemmin muotoiltuna kyse on yksilön "maailmankuvasta", ts. yksilöllä olevien prototyypisten käsitysten kokonaisuudesta.

Elämänhallinta määrittyy monien tekijöiden kokonaisuutena. Näitä "muuttujia" ovat ennen muuta kompetenssi- ja tottumusperusteinen asennoituminen (tyypillisiin) ongelmatilanteisiin ulottuvuudella kognitiivinen vs. affektiivinen ja asenne ongelman ratkaistavuuteen (optimistinen vs. pessimistinen). Näiden persoonakohtaista reagoititapaa tai elämänhallinnan tyyliä määrittävien tekijöiden voidaan ajatella konstituoivan elämän varrella kerrostuneena kokemuksena myös yksilön intressejä, jotka schütziläisittäin ymmärrettynä ohjaavat elämismaailman hahmottamista toiminnan kannalta keskeisiin ja perifeerisiin alueisiin. Jokin kohdatun ongelmatilanteen aspekti nähdään muita keskeisemmäksi ja tiedonhankinta fokusoituu tähän alueeseen, muiden alueiden jäädessä vähemmälle huomiolle tai kokonaan huomiotta. (Savolainen 1993, 128, 130)

Savolainen on johtanut elämänhallinnan neljä tyyliä Jari-Erik Nurmen ja Katariina Salmela-Aron yleisemmästä elämänhallinnan teoriasta. Savolaisen (ibid., 83-85) mukaan

(A) *Optimistis-kognitiiviselle* elämänhallinnalle on tyypillistä yksilön vahva usko omaan ongelmanratkaisukykyyn. Hänellä on taipumus lähestyä ongelmia tiedollisina pulmina ja etenee niiden ratkaisemisessa suunnitelmallisesti; tämä orientaatio onkin tuonut hänelle menestystä ongelmanratkaisussa, mikä lisää yksilön itsetuntoa entisestään. Onnistumista pidetään omista kyvyistä johtuvana, epäonnistuminen puolestaan johtuu yksilön mielestä tilannetekijöistä. Vaikka ongelmanratkaisussa olisikin joskus keho menestys, virheistä yritetään

ottaa opiksi.

(B) *Pessimistis-kognitiivisessa* elämänhallinnassa yksilöllä on heikompi itsetunto ja hän tuntee epävarmuutta ongelmatilanteissa. Hän ratkoo ongelmia yhtä suunnitelmallisesti kuin kohdan (A) yksilö, mutta hänen tavoitteensa eivät ole yhtä korkealla. Usein tehtävä saadaan kuitenkin suoritettua. Yksilö suhtautuu menestykseen neutraalisti, mutta epäonnistumisen hän katsoo johtuvan alhaisesta tavoitetasosta. Joka tapauksessa yksilöllä on myönteinen käsitys ongelmanratkaisukyvyistään.

(C) *Defensiivis-affektiivisen* elämänhallinnan omaavalle yksilölle on luonteenomaista vaihteleva itsetunto. Hän monasti epäonnistuu ongelmanratkaisussa, ja asennetta ongelmanratkaisuun määrittävät varsinkin tunnetekijät (epäonnistumisen pelko). Yksilö yrittää keksiä tekosyitä epäonnistumiselle tai välttää ongelmien ratkaisua kokonaan. Ongelmanratkaisumenestys on hyvin vaihtelevaa: jos yksilö onnistuu tehtävässään, hän selittää sen johtuvan omista kyvyistään. Usein hän kuitenkin epäonnistuu, minkä hän selittää tekosyillä. Yksilö kuitenkin yrittää pitää yllä myönteistä kuvaa kyvyistään.

(D) *Pessimistis-affektiivisessa* elämäntavassa yksilö odottaa koko ajan kielteisten asioiden tapahtuvan ilman että hänellä on niihin mitään vaikutusvaltaa. Hänellä on huono itsetunto ja vähän tiedollista pääomaa, joten yleensä hän epäonnistuu ongelmanratkaisussa. Yksilö asettaa tavoitteet hyvin matalalle eikä suunnittele tehtävän suorittamista sen kummemmin. Epäonnistuessaan hän syyttää itseään saamattomuudesta, ja

jos hän sattuu onnistumaan, hän näkee sen johtuvan ulkoisista tekijöistä, "hyvästä tuurista".

Savolainen (ibid., 91) huomauttaa (aivan oikein), että elämänhallinnan tyyli ei välttämättä ole staattisia ilmiöitä: vaikka yksilö olisi yleensä sitoutunut tiettyyn tyyliin, se saattaa tilapäisesti muuttua esim. ongelman luonteesta johtuen. Pulmana jaottelussa Savolainen (ibid., 89) näkee sen, että yksinkertaisissa ongelmissa eri dispositioiden eli elämänhallinnan tyylien välisiä eroja voi olla vaikea saada esiin, sillä silloin itse ongelmatilanteen asettamat ehdot olisivat näkyvämpiä. Tämä siis tarkoittaa käytännössä sitä, että elämänhallinnan tyyliä voidaan käyttää selittävinä tekijöinä ainoastaan varsinaisissa ongelmatilanteissa; rutiinitehtävissä käsite menettää merkityksensä. Savolainen (ibid., 97) ehdottaakin, että tulisi tutkia, missä määrin yksilön tiedonhankinta riippuu tilanteesta ja missä määrin hänen dispositiostaan. Muita tutkimusongelmia voisivat olla se, missä määrin elämänhallinnan eri tyyliä edustavat yksilöt käyttävät vähimmän vaivan periaatetta tiedonhankinnassa, luotetaanko omaan päähän vai turvaututaanko ulkopuolisiin kanaviin, mikä on etsityn/saadun tiedon määrä, montaako eri lähdettä käytetään, miten keskittynyt yksilö on tehtävään, missä määrin hän ottaa muut ihmiset huomioon ja miten stressaavaksi hän kokee ongelmanratkaisutilanteet (ibid., 95-96).

Savolainen jatkaa mallinsa selittämistä:

Tiedonhankinnan suuntautuneisuuteen, laajuuteen ja intensiivisyyteen vaikuttavat näiden lisäksi tilannetekijät (esim. ongelman akuuttisuus ja ongelmanratkaisuun käytettävissä olevan ajan niukkuus) sekä yksilön sisäistämät arvot ja normit, jotka antavat osviittaa siitä, millaiset ongelmanratkaisutavat ovat ylipäänsä sallittuja tai suotavia tämälantapaisissa tilanteissa. Näiden tekijöiden pohjalta määrittyvät mm.

se, mitä tiedonlähteitä ja kanavia siinä preferoidaan ja kuinka syvällisesti hankittua tietoa hyödynnetään esim. eri vaihtoehtoja punnittaessa. (ibid., 130)

Savolainen (ibid., 131) myöntää tiedonhankinnan mallinsa rajallisuuden: elämäntapa ja elämänhallinnan tyyli eivät kerro paljoakaan siitä, miten yksilö toimii yksittäisessä ongelmatilanteessa. Elämäntapa ja elämänhallinnan tyyli kuuluvat hänen toimintansa reunaehtoihin, joten niillä selitetään pääasiassa sitä, miten yksilö yleensä toimii ongelmia ratkaistessaan. Savolainen painottaa sitä, että tutkimuksessa on myös otettava huomioon itse ongelmatilanteen asettamat vaatimukset. Hän sanookin, että "empiirisen tiedonhankintatutkimuksen haasteena on tarkastella kaikkia kolmea näkökohtaa nivomalla yhteen elämäntapaa, elämänhallintaa ja ongelmatilannetta kuvaavat muuttajat".

Savolaisen arkielämän tiedonhankinnan malli ei siis ole täydellinen, kuten ei mikään muukaan tähän mennessä esitetty malli. Se ottaa kyllä sosiaaliset tekijät huomioon varsin hyvin, eli sen, miten yksilö käsittää itsensä suhteessa muuhun maailmaan. Ongelmana mallissa on sen staattisuus: se kuvaa tiedonhankijaa joukkona muuttujia, jotka eivät kuitenkaan muutu - on vaarana, että yksilön tiedonhankintakäyttäytyminen nähdään vakiona tilanteesta toiseen. Näinhän ei tietenkään tarvitse välttämättä olla; mallin joustavuus riippuu jossakin määrin tutkimuksen tavoitteista. Mielestäni Savolainen kohdistaa Dervinin sense-making -mallia kohtaan turhan kovaa kritiikkiä: hänhän sanoo, että Dervinin malli soveltuu yksittäisten ongelmatilanteiden kuvaamiseen hyvin, mutta se ei ota yksilön dispositiota eikä sosiaalista kontekstia tarpeeksi hyvin huomioon (ks. ibid., 11-12, 96).

Jos kerran Savolaisen mallin heikkona kohtana on tilannetekijät ja Dervinin mallissa yhteisölliset edellytykset, niin on vaikeata ymmärtää, miksi Savolainen ei millään tavalla hyödynnä sense-making -teoriaa. Joka tapauksessa Savolaisen malli vaikuttaa puutteineenkin varsin lupaavalta viitekehykseltä. Vain sitä soveltava empiirinen tutkimus voi kertoa sen, miten käyttökelpoinen se loppujen lopuksi on.

3.4. Johtopäätöksiä

Vaikuttaa vahvasti siltä, että tiedonhankinnan tutkimuksessa ei ole tähänkään päivään mennessä saatu aikaan kokonaisvaltaista teoriaa, ei ainakaan ei-ammattillisen tiedonhankinnan puolella. Yllä esitetyissä kolmessa mallissa on kaikissa jotakin hyvää, mutta mikään niistä ei yksinään ole tiedonhankinnan selittäjäksi. Teoreettisen (ja miksei empiirisenkin) tutkimuksen suurena haasteena on yhdistää esim. juuri nuo kolme teoriaa yhdeksi kaikenkattavaksi malliksi. Henkilökohtaisesti ottaisin lähtökohdaksi Savolaisen arkielämän tiedonhankinnan mallin, koska se on niistä laajin. Siihen voisi lisätä Wilsonin ja Dervinin tutkimuspanokset. Tässä esitelmässä ei kuitenkaan puututa tähän kysymykseen.

4. TIEDONHANKINNAN EMPIIRISIÄ TUTKIMUKSIA

4.1. Donald King & Vernon Palmour: *How needs are generated; what we have found out about them* (1981)

Tämä tiedonkäyttökyselytutkimus tehtiin vuonna 1979 Yhdysvalloissa New

Englannin alueella (joka sisältää kuusi osavaltiota: Maine, Massachusetts, New Hampshire, Vermont, Connecticut ja Rhode Island) ja Kalifornian osavaltiossa. Vastajia haastateltiin New Englandissa (haastateltavia 2400) puhelimitse ja Kaliforniassa (vastajia 646) henkilökohtaisesti (ilmeisesti strukturoituna haastatteluna). Tiedontarpeita kartoitettiin sekä ammatillisissa että ei-ammatillisissa tilanteissa, joissa ihmiset tekevät päätöksiä, etsivät vastauksia tai selvittivät ongelmia. Tämä tilanteiden kartoitus tuotti tietoa tiedonhankintakäyttäytymisestä (esim. tietoisuudesta lähteiden olemassaolosta, ongelman artikuloinnista), tiedonvälittäjistä, tyytyväisyydestä tiedonvälittäjiin, institutionaalisista ja ympäristöstä johtuvista esteistä tiedonhankinnalle sekä syistä kirjaston käyttämiselle tai käyttämättömyydelle. King ja Palmour käyttävät yksinkertaista lineaarista tiedonhankintakäyttäytymisen mallia, joka koostuu kahdeksasta eri vaiheesta:

- 1) Käytön laji (esim. ammatillinen/ei-ammatillinen)
- 2) Tilanne
- 3) Tiedontarpeet
- 4) Tiedon lajit (esim. data, tutkimustulokset, ideat, metodit)
- 5) Tiedonhankintakriteerit
- 6) Tiedonlähteet¹²
- 7) Tiedonkäytön välittömät seuraukset (tiedontarpeen tyydyttäminen)
- 8) Tiedonkäytön laajemmat vaikutukset (organisaatioon, yhteiskuntaan) (King & Palmour 1981, 73)

Tutkimuksen tulokset esitetään suurelta osin taulukoina, joita ei ole tässä

---

¹²Käsittää myös tiedonvälittäjät.

tarkoituksenmukaista kopioida. King ja Palmour kertovat tutkimuksen tulokset hyvin lyhyesti: ihmiset hankkivat tietoa pääasiassa omasta päästään, ts. he luottavat omaan ajatteluunsa ja kokemukseensa. Tärkeimpiä tiedonvälittäjiä ovat muut ihmiset kuten ystävät, asiantuntijat ja työkaverit. Formaaleista lähteistä olivat käytetyimpiä sanomalehdet, televisio ja aikakauslehdet. Kirjastoa käytettiin hyvin vähän, mikä johtui lähinnä sen käytön hankaluudesta, yleisestä negatiivisesta suhtautumisesta siihen tai siitä, että kirjaston olemassaolosta ei oltu tietoisia (!). New Englandissa noin puolet vastaajista tunsivat, että heidän tilanteensa ei vaatinut kirjaston käyttämistä tai että kirjaston tarjoama aineisto tai palvelu olivat jollain tavalla riittämättömiä tiedontarpeen tyydyttämiseksi.

Kingin ja Palmourin tutkimus on tyypillinen kyselytutkimus, joka lähestyy tiedonhankintaa hyvin yleisellä tasolla. Itse aineistonkeruutavasta johtuen yksittäisiä tapauksia ei ole mahdollista tarkastella yksityiskohtaisesti. Kuten yllä näkyy, tuloksetkin jäävät hyvin ympäröiviksi. Ehkä niillä aikanaan oli jotakin merkitystä, mutta ei enää nykypäivänä. Kingin ja Palmourin tutkimusraportoinnin tyylistäkin löytyy kosolti kritisoitavaa. Ensinnäkin raportti on aivan liian suppea: siitä jää lukijalle sellainen mielikuva, että koko tutkimus on tehty hutkimalla. Toiseksi raportissa esitetään tutkimuksen tulokset pääasiassa raakadatanä (taulukoina), jota ei liiemmin vaivauduta tulkitsemaan. Lopuksi voi vielä sanoa, että raportin nimi on aivan liian mahtipontinen: eihän siinä tutkita lainkaan sitä, miten tiedontarpeet syntyvät - King ja Palmour ovat pelkästään kartoittaneet sitä, mitä tiedonlähteitä ja -kanavia ihmiset käyttävät.

4.2. Ching-chih Chen & Peter Hernon: *Information seeking: assessing and anticipating user needs* (1982)

Chen ja Hernon keräsivät tutkimuksensa aineiston vuonna 1979

Yhdysvalloissa, jälleen New Englandin alueella. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin strukturoitua puhelinhaastattelua, ja vastaajia oli samaiset 2400¹³

. Vastaajat valittiin satunnaisesti puhelinnumeron perusteella. Chenin ja Hernonin tiedonhankintatutkimuksella oli seuraavia tavoitteita:

1. Tarkastella tilanteita, joissa ihmiset tekivät päätöksen, löysivät vastauksen kysymykseen, ratkaisivat ongelman tai yrittivät ymmärtää jotakin:
  - kuvata näitä tilanteita sekä koko väestössä että sen alaryhmissä;
  - erottaa ammatilliset ja ei-ammattilliset tilanteet;
  - saada selville eri tiedonvälittäjien (henkilö- ja instituutiiovälittäjien sekä joukkotiedotusvälineiden) käytön piirteet;
  - liittää tiedonvälittäjien käyttö tiettyihin tilanteisiin.
2. Tutkia vastaajien kokemaa tyytyväisyyttä tiedonvälittäjiin:
  - kuvata tekijöitä jotka liittyvät tyytyväisyyteen;
  - tunnistaa tilanteet, joissa kirjastoja käytettiin.
3. Määrittää tiedonhankinnan esteet. (ibid., 23)

Tärkeimmät tulokset ovat seuraavat: ammatillisissa tilanteissa tiedontarpeet liittyivät tavallisesti työhön, kun taas ei-ammattillisissa tilanteissa kulutukseen liittyvät kysymykset saivat painoa. Useimmissa tapauksissa ihmiset käyttivät tietyssä tilanteessa viittä tai vähempää tiedonvälittäjää. Kaikissa tilanteissa vastaajat käyttivät todennäköisimmin henkilövälittäjiä

---

¹³Herää kysymys, onko tässä kyse itse asiassa samasta tutkimuksesta kuin Kingillä ja Palmourilla!

yksinään tai yhdessä muiden tiedonvälittäjien kanssa, ja henkilövälittäjiä pidettiin selvästi muita hyödyllisempinä, varsinkin työpaikkaa etsittäessä tai vaihdettaessa. Tiedotusvälineitä pidettiin harvoin kaikkein tärkeimpänä tiedonvälittäjänä. Yleensä haastateltavat valitsivat tietyn hyödylliseksi kokemansa tiedonvälittäjän aikaisemman kokemuksen perusteella. Tyytymättömyyttä tiedonvälittäjään aiheutti vastauksen epärelevanssi tai epätarkkuus tahi se, millä tavoin vastaus saatiin. Suurin osa ihmisistä silti sanoi hankkivansa tietoa samalta tiedonvälittäjältä, vaikka se ei olisikaan hyödyllinen heille (!). Vastaajat suosivat henkilövälittäjiä, koska he ovat avoimia ja helposti saatavilla sekä kykenevät vuorovaikutukseen tiedonhankkijan kanssa; vastauksen "pätevyys" ei merkitse niinkään paljoa. Tiedotusvälineistä tutkittavat saivat usein sattumalta tietoa, joka liittyi heidän tiedontarpeisiinsa. Kun he käyttivät instituutiovälittäjiä, heillä oli usein suunnitelma tiedonhankintaa varten. Koska näitä tiedonvälittäjiä on vaikeampi lähestyä, ihmiset käyttävät tiedonhankinnassaan harkintaa. Henkilövälittäjiin kohdistunut tyytymättömyys johtui siitä, että heistä riippuvat tiedonhankkijat eivät aina tienneet, mistä sopivan henkilön löytäisi. Kun instituutiovälittäjää pidettiin vähiten hyödyllisenä, tälle välittäjälle oli usein tyypillistä se, että se ei ohjannut tiedonhankkijaa toisen välittäjän luokse jos sillä itsellään ei tarvittua tietoa ollut. Toisaalta myös hyödyllisimmälle tiedonvälittäjälle oli luonteenomaista se, että se ei ohjannut kyselijää eteenpäin. "Hyödyllisyys" tarkoitti siis vastaajien mielessä sitä, että välittäjä antoi heille suoraan tiedonlähteen tai tietoa, jota he tilanteessaan tarvitsivat. Tiedonhankinnan tärkeimpinä kriteereinä pidettiin yleensä tiedon tarkkuutta ja ymmärrettävyyttä.

Chenin ja Hernonin kyselytutkimus on huomattavasti onnistuneempi kuin Kingin ja Palmourin vastaava, vaikka sekin kärsii tiedonvälittäjäkeskeisyydestä ja kyselytutkimukselle ominaisesta jäykkyydestä. Sitä paitsi tutkimus on teoreettisilta lähtökohdiltaan melkoisen heikko; ajattelu on suurelta osin käytännön tasolla. Silti Chen ja Hernon ovat saaneet tutkimuksestaan yllättävän paljon irti: tulokset esitetään kokolailla tyhjentävästi ja niitä myös tulkitaan, toisin kuin edellisessä tutkimuksessa. Heidän tutkimuksensa on tietojeni mukaan viimeinen suurimittainen tiedonhankinnan kyselytutkimus.

4.3. Kimmo Tuominen: *Arkielämän tiedonhankinta* (1992)

Tuominen tarkastelee tutkielmassaan Nokia Mobile Phones Oy:n työntekijöiden ei-ammattillisia tiedontarpeita ja tiedonhankintaa Salon kaupungissa vuonna 1991. Haastateltavat valittiin heidän vapaaehtoisuutensa pohjalta. Viitekehyksenä hän käyttää Dervinin sense-making -mallia. Lähestymistapa on kvalitatiivinen ja aineistonkeruumenetelmänä oli teemahaastattelu; haastateltavia oli 20.

Tutkimuksen osaongelmia on kolme:

- 1) Minkälaisia tiedontarpeita haastateltavilla on.
- 2) Mistä he etsivät näitä tiedontarpeita tyydyttävää informaatiota.
- 3) Mihin tätä informaatiota hankkimisen jälkeen tosiasiallisesti käytetään, eli mitä hyötyä tai apua (tai haittaa) hankitusta informaatiosta on haastateltaville heidän selostamissaan tiedontarvetilanteissa ollut. (ibid., 3)

Tuominen jakaa tiedontarvetyypit viiteen luokkaan, jotka ovat 1) rakentaminen, remontointi ja kunnostus, 2) opiskelu ja koulutus, 3)

matkailu, 4) hankinnat ja ostokset sekä 5) terveydelliset asiat. Tilanteet hän jaottelee Dervinin 1) estetilanteiksi, 2) päätöstilanteiksi, 3) problemaattisiksi tilanteiksi ja 4) ymmärtämistilanteiksi. Viimeisin tilannetyyppi on sellainen, jossa "yksilö pyrkii tarkemmin ja laajemmin käsittämään jonkin asian" (ibid., 46). Muista tilannetyypeistä on keskusteltu jo aikaisemmin tässä esitelmässä. Tuominen tutkii myös niitä kysymyksiä, joita vastattavat ovat näissä tilanteissa esittäneet itselleen. Nämä ovat Atwoodilta ja Derviniltä peräisin:

Mitä -kysymykset: Vastaaaja on hakemassa kuvausta tien yksityiskohdista tai olosuhteista tiellä.

Miksi -kysymykset: Vastaaaja on hakemassa syitä, jotka selittävät hänen tiellä olemisensa, tai syitä tiellä vallitseviin olosuhteisiin.

Kuinka -kysymykset: Vastaaaja on etsimässä keinoja, kuinka edetä tiellä, tai mihin sijoittautua tai siirtyä tiellä.

Milloin -kysymykset: Vastaaaja kysyy, milloin siirtää tai sijoittaa jotakin ajallisesti tiellä. (Tuominen 1992, 37)

Tuomisen mukaan rakentamiseen, remontointiin ja kunnostukseen liittyvissä tiedontarpeissa on yleensä estetilanne, opiskelupaikkaa haettaessa päätöstilanne, matkailussa ymmärtämistilanne, ostoksia tehtäessä päätöstilanne, ja terveydellisissä asioissa problemaattinen tilanne. Kun tiedontarvetyyppejä tarkastellaan yllämainittujen kysymysten suhteen, Tuominen on tullut siihen tulokseen, että rakennettaessa, remontoitaessa ja kunnostettaessa esitetään enimmäkseen kuinka-kysymyksiä; opiskelupaikkaa haettaessa, matkaillessa tai ostoksia tehtäessä mitä-kysymyksiä; ja terveystarpeissa tasapuolisesti kuinka-, mitä- ja miksi-kysymyksiä. Kaikissa tiedontarvetyypeissä käytettiin sekä formaaleja

(dokumentteja) että informaaleja lähteitä (henkilöitä). Kategorioissa rakentaminen, remontointi ja kunnostus, opiskelu sekä terveydelliset asiat oli kirjallisen tiedon hyödyntämisessä vaikeuksia. Ensimmäisessä ja viimeisessä luokassa tieto oli liian yleisluontoista, kun taas opiskelupaikkaa haettaessa opinto-oppaiden teksti oli liian tiivistä ja monimutkaista. Ostoksia suunniteltaessa tärkeimmät tiedonlähteet olivat aikakaus- ja sanomalehdet. Henkilölähteiltä saadun tiedon arvoa arvioitiin sen mukaan, miten paljon tällä on käytännön kokemusta ko. asiasta. Informaaleja lähteitä käytettäessä rakentamisessa, remontoinnissa ja kunnostuksessa kaivattiin konkreettista ja yksityiskohtaista tietoa. Opiskelupaikkaa haettaessa ja matkaa suunniteltaessa haluttiin subjektiivisia mielipiteitä asioista. Ostoksia tehtäessä ihmiset kaipasivat toisilta neuvoja ja mielipiteitä, ja terveydellisissä asioissa tarvittiin ehdotuksia siitä, miten menetellä jonkin terveydellisen ongelman kanssa. Käytetyimpiä tiedonhankintakanavia olivat 1) ystävät, tuttavat, työtoverit, sukulaiset, 2) aikakaus- ja sanomalehdet, 3) kirjasto, 4) yritykset ja liikkeet sekä 5) kunnan ja valtion virastot/viranomaiset. Kirjaston suosion Tuominen selittää sillä, että Salon kirjastolaitos on Suomen kehittyneimpiä. Tiedonkäytön suurimpia ongelmia olivat haastateltavien mukaan informaation liian suuri määrä ja sen ymmärrettävyyden vaikeudet.

Tuomisen tiedonhankintatutkimus on ilmeisesti ensimmäinen Dervinin sense-making -mallia hyväksikäyttävä tutkimus Suomessa, ja tässä mielessä aivan kelvollinen. Näkökulma on siis Suomessa tuore, mutta on aiheellista kysyä, tuoko se sittenkään mitään todella uutta tutkimustietoa alalle - siis sellaista tietoa jota voisi yleistää. Dervinin teoria tuntuu toimivan hyvin

yksittäisiä ongelmatapauksia tarkasteltaessa, mutta kun Tuominen lähtee niistä tekemään yleistyksiä, käteen jää silti vain joukko muuttujia ja hajanaisia huomioita. Tiedonlähteiden ja tiedonvälittäjien keskinäisten suhteiden tarkastelukin jää kovin yleisluontoiselle tasolle. Kokonaiskuvaa tiedonhankinnasta on edelleen vaikea hahmottaa. Tämä kritiikki ei tarkoita sitä, etteikö sense-making -metodologiaa tulisi käyttää tutkimuksessa - päinvastoin: tarvitaan lisää tutkimusta, jonka kautta mallia voitaisiin kehittää eteenpäin.

4.4. Reijo Kumpulainen: *Haapaveden kuntalaisten arkipäivän tiedonhankinta: Dervinin sense-making-mallin sovellus ja arviointi* (1993)

Kumpulainen haastatteli tutkielmassaan 16:tta Haapaveden (joka sijaitsee Pohjois-Pohjanmaalla) kuntalaista. Heidät valittiin niin, että joukosta tulisi mahdollisimman edustava ja monipuolinen. Tutkimusongelmina olivat se, millaisessa tilanteessa haastateltavan tiedontarve syntyi, millaisia tiedontarpeita hänellä oli, mistä ja miten menestyksekkäästi hän hankki tietoa sekä miten ja mihin hän hankkimaansa tietoa käytti. Pohjana Kumpulainen käyttää tässä Dervinin sense-making -mallia, ja haastattelutekniikkana hänellä on mikrohetken aikajanahaastattelu, josta on ollut puhetta aikaisemmin Dervinin mallia käsiteltäessä.

Kumpulaisen tutkimuksesta ilmenee, että haastatteluissa selvästi erottuvia ongelmaryhmiä olivat työhön ja terveyteen liittyvät asiat, vaikka usein ongelmatilanteessa olikin aineksia useammalta elämän osa-alueelta. Yleisimmät tilannetyypit olivat estetilanne, odotustilanne ("yksilö joutuu

odottamaan seuraavan askeleen ottamista"), päätöstilanne ja huuhtoutumistilanne. Yleisin ongelmatilanteessa esitetty kysymys oli miten kysymys, joka esiintyi suunnilleen puolessa kaikista kysymyksistä. Haastateltavat pitivät hankkimaansa tietoa yleensä tärkeänä, ja olivat siihen tyytyväisiä. Tiedonhankinnan vaikeudet johtuivat ongelmien laajuudesta tai relevantin tiedon puutteesta. Tieto hyödytti usein hankkijaansa monella tavalla, eikä siitä koitunut yleensä mitään haittaa. Tiedon pääasiallisia käyttötarkoituksia olivat vaikeuksien käsitteleminen ja välttäminen, tilanteen hahmottaminen ja jäsentäminen sekä tuen, varmistuksen tai vahvistuksen saaminen. Kumpulainen jakaa tiedonhankintatilanteet kolmeen eri ryhmään: 1) vaikeisiin ja jäsentymättömiin, 2) keskivaikeisiin ja melko jäsentyneisiin sekä 3) helpohkoihin ja jäsentyneisiin tiedonhankintatilanteisiin:

Vaikeille ja jäsentymättömille tiedonhankintatilanteille oli tyypillistä etenkin se, että ne olivat kestoaltaan pitkiä ja se, että aikaisempaa kokemusta ei niissä juurikaan voinut hyödyntää. Epävarmuuden kokemus oli myös suuri tilanteiden epäselvyyden (jäsentymättömyyden) vuoksi. ... Vaikeuksia vastausten saamisessa oli yleisesti. Helpohkojen ja jäsentyneiden tiedonhankintatilanteiden vastaavat ominaisuudet olivat pitkälti päinvastaisia; tiedonhankinnan ja -käytön osalta toiminta oli lisäksi vähemmän aktiivisempaa. Keskivaikeat ja melko jäsentymättömät tiedonhankintatilanteet oli ryhmänä epämääräisin. Se sijoittui ominaisuuksiensa puolesta edellisten ryhmien välimaastoon. (ibid., 87)

Kumpulainen tiivistää havaintonsa ihmisten tiedonhankinnasta seuraavasti:

- tieto löydettiin useammasta kuin yhdestä lähteestä; informaaleista kanavista yleisimmin turvauduttiin muihin ihmisiin; formaaleista kanavista asiantuntijoihin¹⁴

---

¹⁴Asiantuntijat kuuluvat mielestäni selvästi informaaleihin lähteisiin/välittäjiin. Formaali lähteet tarkoittavat käsittääkseni dokumenttimuodossa olevaa tietoa.

- tieto konstruointiin etenkin keskustelun sekä omaehtoisen ajattelun tuloksena; myös kuunteleminen ja lukeminen olivat aika yleisiä tiedonhankinnan strategioita (ibid., 85)

Kumpulaisen tulosten anti jää melko vaatimattomaksi, ehkä vielä vähäisemmäksi kuin Tuomisen. Siihen pätee suurelta osin sama rajoitus kuin Tuomisenkin tutkimuksen kohdalla, joka on yleistettävyyden puute. Tuominen lähestyi tiedonhankintaa jakamalla tiedontarvetyypit viiteen luokkaan, ja käsitteli tiedonhankintaa sitten näiden ryhmien sisällä. Kumpulainen puolestaan kuvailee aineistoaan tilanne-kuilu-käyttö -kolmion mukaan eli kolmessa eri luokassa, joten hän on selvästi uskollisempi Dervinin mallille kuin Tuominen. Kumpulaisen heikko kohta on ehkä kuitenkin juuri luokittelun puute: tiedontarpeita olisi voinut (pitänyt?) jaotella eri elämänalueiden mukaan, ja tiedonlähteet sekä tiedonvälittäjät olisivat kaivanneet enemmän jäsenystä. Riippuvaisuussuhteita ei tuoda esille juuri nimeksikään. Tällaisenaan Kumpulaisen työ jää lähinnä kuvailun tasolle, eikä siinä onnistuta saamaan aikaan mitään yhtenäistä kuvaa yksilön tiedonhankinnasta. Ainoa uudehko asia, jonka Kumpulainen tuo tiedonhankinnan tutkimukseen, on tiedonhankintatilanteiden jako vaikeisiin, keskivaikeisiin ja helppoihin. Tosin dikotomia vaikea/helppo olisi ehkä parempi, sillä Kumpulainen itsekin myöntää, että "keskivaikeat ja melko jäsentymättömät tiedonhankintatilanteet oli ryhmänä epämääräisin" (ibid., 87).

Sense-making -mallin pohjalta tehtyjen tutkimusten yleistettävyyden ongelmista kielivät ne erot, joita Tuomisen ja Kumpulaisen tutkimusten tuloksissa esiintyy. Suurin ero on niissä kysymyksissä, joita haastateltavat

ovat itselleen ongelmatilanteissa esittäneet. Tuomisen tutkimuksessa ylivoimaisesti suurimmat kysymysryhmät olivat mitä- ja miten(kuinka)-kysymykset. Mitä-kysymykset muodostavat puolet kaikista kysymyksistä. Kumpulaisen tutkimuksessa taas miten-kysymyksiä oli puolet. Näin valtaisa eroa on melko vaikea selittää millään yksittäisellä tekijällä. Toinen eroavaisuus on Tuomisen tutkimuksessa kirjaston saama suuri merkitys tiedonhankinnassa. Tämän täytynee johtua kirjaston erikoisesta asemasta Salon kaupungissa, sillä muissa tutkimuksissa kirjaston osuus tiedonhankinnasta on ollut lähes poikkeuksetta vähäinen. Nämä poikkeamat asettavat Dervinin mallin jossain määrin kyseenalaiseksi yleistettävyyden kannalta; ehkä sen käytössä on vielä opettelemista ja itse mallissa parantamisen varaa.

4.5. Johtopäätöksiä

Näiden esimerkkien perusteella voi siis sanoa, että ei-ammattillisessa tiedonhankinnassa suositaan oman sisäisen ajattelun/kokemuksen/muistin ohella ulkoisista lähteistä ennen muuta henkilöitä. Näiden jälkeen tulevat tiedotusvälineet, asiantuntijat, ja erilaiset organisaatiot virastoista yrityksiin. Tiedonhankinnassa näyttää vallitsevan jonkinlainen vähimmän vaivan periaate: tiedonhankintakanavien valinnassa painavat niiden käytön helppous ja tuttuus. Yksilön tiedonhankintakäyttäytyminen on melko muuttumatonta, mutta tilanteen vaatimukset voivat saada siinä aikaan ainakin tilapäisiä muutoksia, ja , kuten Dervin sanoo: jokainen tilanne, johon yksilö joutuu, on periaatteessa erilainen. Tässä mielessä eri tilanteiden kartoittaminen on suunnaton tehtävä.

On olemassa periaatteessa kahta erityyppistä tiedonhankintatutkimusta: järjestelmäkeskeistä kvantitatiivista kyselytutkimusta ja yksilökeskeistä kvalitatiivista haastattelututkimusta. Tosin välimuotojakin voi olla, ja ehkä jokin välimuoto onkin paras keino tiedonhankinnan tutkimiseksi, sillä en usko, että puhdas kvantitatiivinen tai puhdas kvalitatiivinen näkökulma yksinään tuo enää mitään mullistavaa tutkimuskentälle. Senhän näkee edellä käsitellyistä tutkimuksista.

5. YHTEENVETOA

Tässä katsauksessa on pyritty tuomaan saman katon alle keskeisimmät tulevan tutkimuksen kannalta relevantit tiedonhankintatutkimuksen käsitteet, mallit ja empiiriset tutkimukset ja esittämään niitä kohtaan rakentavaa kritiikkiä siinä toivossa, että tiedonhankintatutkimuksen saralla voisi saada alkunsa seuraavan sukupolven tutkimus, joka olisi entistä kokonaisvaltaisempaa, selitysvoimaisempaa ja toisaalta tilanneherkempää. Tässä esitelmässä ei ole mahdollista ryhtyä kokoamaan mitään uutta teoriaa; se jääköön tulevan tutkimuksen (ei välttämättä minun) tehtäväksi. Nähdäkseni tiedonhankintatutkimuksella on kaksi eri suuntaa, joihin se voi, ja joihin sen kannattaa kehittyä: entistä kokonaisvaltaisempaan suuntaan, kuten edellä mainitsin, ja toisaalta entistä erikoistuneempaan suuntaan. Erikoistumisella tarkoitan tässä sitä, että ei tutkita pelkästään ammatillista ja ei-ammatillista tiedonhankintaa erikseen, vaan myös esim. ei-ammatillisen tiedonhankinnan sisällä tutkitaan vaikkapa tiedonhankintaa tietystä aiheesta tai jonkin väestöryhmän (alakulttuurin tai etnisen/kieliryhmän) tiedonhankintaa. Näin saataisiin entistä

yksityiskohtaisempaa tutkimustietoa tiedontarpeista ja tiedonhankinnasta.
Oma valintani - rajatiedon tiedonhankinta - on ponnistus tähän suuntaan.

LÄHTEET

- Arthur, Chris (1993), Zen and ignoring information. - Information Society 9(1993), n:o 1, s. 51-60.
- Brown, Mary E. (1991), A general model of information-seeking behavior. - Teoksessa: ASIS '91: Proceedings of the 54th annual meeting of ASIS. - Medford: ASIS, 1991, s. 9-14.
- Castrén, Rita (1986), Rajatiedon etsijän vaikeuksia, jyviä ja akanoita. - Ultra 15(1986), n:o 6, s. 6-9, 28-29.
- Chen, Ching-chih & Hernon, Peter (1982), Information seeking: assessing and anticipating user needs. - New York: Neal-Schuman Publishers, 1982. - (Applications in information management and technology series).
- Creelman, Janet A. E. & Harris, Roma M. (1989), Coming out: the information needs of lesbians. - Collection Building 10(1989), n:o 3-4, s. 37-41.
- Dervin, Brenda (1992), From the mind's eye of the user: the sense-making qualitative-quantitative methodology. - Teoksessa: Qualitative research in information management. Toim. Jack D. Glazier & Ronald R. Powell. - Englewood: Libraries Unlimited, 1992, s. 61-84.
- Dervin, Brenda & Nilan, Michael (1986), Information needs and uses. - Teoksessa: Annual review of information science and technology. Volume 21, 1986. - ASIS, 1986, s. 3-32.
- Fahler, Jarl (1975), Parapsykologia. - Helsinki: Tammi, 1975. - (4. painos).
- Heikkilä, Inkeri & Holma, Aulikki (1990), Tieto ja elämä. - Helsinki: Suomen Kirjastoseura, 1990.
- Heiskanen, Raimo (1977), Mitä ovat raja-alueet? - Ultra 6(1977), n:o 2, s. 4-5.
- Huston, Mary M. (1991), Informationslandskap och användare. - Biblioteksbladet 1991, n:o 5, s. 142-143.
- King, Donald W. & Palmour, Vernon Eugene (1981), How needs are generated: what we have found out about them. - Teoksessa: The nationwide provision and use of information. - London: Library Association, 1981, s. 68-79. - (ASLIB & LA joint conference. 15-19 September 1980. Proceedings).

- Kivinen, Seppo (1971), Mitä parapsykologia on. - Teoksessa: Ihmistiedon rajamailla. Aikki Perttola-Flinck. - Helsinki: Tammi, 1971, s. 15-23.
- Krikelas, James (1983), Information-seeking behavior: patterns and concepts. - Drexel Library Quarterly 19(1983), n:o 2, s. 5-20.
- Kumpulainen, Reijo (1993), Haapaveden kuntalaisten arkipäivän tiedonhankinta: Dervinin sense-making-mallin sovellus ja arviointi. - (Tampereen yliopisto. Kirjastotieteen ja informatiikan pro gradu - tutkielma. 1993).
- Kuningas, Tapani (1981), Mitä on rajatieto? - Ultra 10(1981), n:o 2, s. 3.
- Line, Maurice B. (1974), Draft definitions: information and library needs, wants, demands and uses. - ASLIB proceedings 26(1974), n:o 2, s. 87.
- Roos, J. P. (1985), Elämäntapaa etsimässä. - Helsinki: Tutkijaliitto, 1985. - (Tutkijaliitto. Julkaisusarja n:o 34)
- Savolainen, Reijo (1993), Elämäntapa, elämänhallinta ja tiedonhankinta: arkielämän ei-ammattillisen tiedon hankinnan tutkimuksen viitekehysten hahmottelua. - Tampere: Tampereen yliopisto, 1993. - (Tampereen yliopisto. Kirjastotieteen ja informatiikan laitos. Tutkimuksia n:o 39).
- Taylor, Robert S. (1968), Question-negotiation and information seeking in libraries. - College & Research Libraries 29(1968), n:o 3, s. 178-194.
- Tuominen, Kimmo (1992), Arkielämän tiedonhankinta: Nokia Mobiles Oy:n työntekijöiden arkielämän tiedontarpeet, -hankinta ja -käyttö. - Tampere: Tampereen yliopisto, 1992. - (Tampereen yliopisto. Kirjastotieteen ja informatiikan laitos. Tutkimuksia n:o 36).
- Whitt, Alisa J. (1993), The information needs of lesbians. - Library and Information Science Research 15(1993), n:o ?, s. 275-288.
- Wilson, Patrick (1977), Public knowledge, private ignorance: toward a library and information policy. - Westport: Greenwood Press, 1977. - (Contributions in librarianship and information science. N:o 10).
- Wilson, T. D. (1981), On user studies and information needs. - Journal of Documentation 37(1981), n:o 1, s. 3-15.
- Virtanen, Leea (1977), Tavallisen suomalaisen parapsykologisista kokemuksista. - Medisiinari 41(1977), n:o 5, s. 8-14.
- Voutilainen, Touko & al. (1990), Tiedonkäsitys. - Helsinki: Kouluhallitus, 1990.

© 1994 Jarkko Kari
Julkaistu 1999 *ParaDocs*issa, <http://www.paranet.fi/paradocs/tutkimuksia.html>